

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Anastassia Donets

**POSTI TEEL TELLITAVATE NARKOOTILISTE AINETE
KÄTTESAADAVUS JA ENNETUSTEGEVUS**

Lõputöö

Juhendaja:

Priit Ränk, BA

Kaasjuhendaja:

Marika Kaselo, MA

Tallinn 2020

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2020
<p>Töö pealkiri eesti keeles: „Posti teel tellitavate narkootiliste ainete kättesaadavus ja ennetustegevus“</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: „Availability and Prevention of Drug Ordered by Post“</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja võõrkeelne kokkuvõte on koostatud inglise keeles. Lõputöö koosneb 77 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 55 allikat, millele on tekstis viidatud. Töös on 7 lisa.</p> <p>Lõputöö teema aktuaalsus seisneb MTA arengukavast 2019 (Maksu- ja Tolliamet, 2019) ja Siseministeriumi uimastitarvitamise vähendamise poliitika Valge raamatust 2014-2020, mille järgi posti teel saadetavate narkootikumide lihtne kättesaadavus ja kiire levik tekitab ohtu Eesti elanikkonna tervisele ja julgeolekule. Narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete avastamise võimalikkus postipakkidest ning nende käitlemise tõkestamise ennetustegevused on aktuaalsed ja vajalikud, kuna riskiks ei ole üksnes tarvitamine, vaid ka selle kerge kättesaadavus. Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja Maksu- ja Tolliameti ennetustegevusi ja nende tõhusust, mis tõkestavad posti teel saadetavate narkootikumide käitlemist. Töö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivselt analüüsitakse intervjuudest tulenevaid inimeste vabu vastuseid. Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid. Uurimuse käigus viib autor läbi intervjuusid Maksu- ja Tolliameti uurimis- ja tolliosakonna juhtivate spetsialistidega.</p> <p>Peamiste probleemidena toodi välja piisava inimressursi puudus, koostöö arendamine ei ole järjepidev, ennetustegevustega ei alustata võimalikult vara. Ametnike teadmised ei ole piisavalt laialdased, tollis kasutatav uuenduslik tehnika tuleb õigeaegselt kaasajastada. Vajalike massandmete puudus ning elanikkonna teavitamine pole piisav ja järjepidev. Karistuspoliitika ei anna oodatuid tulemusi, mille tõttu ei kujune hea kohtupraktika. NPALS-i nimekirjadesse ei suudeta võimalikult kiiresti lisada uute ainete andmeid. Menetlusprotsessid on pikad. Võimalike lahendustena toodi välja järjepideva ennetustegevuse eesotsas elanikkonna teavitamine läbi kõikide meediakanalite ning muude toimingute. Ennetustöö arendamine – kuriteoennetuse mudelite kasutamine, uuringud, programmide hindamine, professionaalse taseme tõstmine, kvaliteedi kindlustamine, koostöö arendamine. Kesksete andmebaaside või muude andmebaasidega sidemete loomine, Ühtlustada ennetustöötajate tegevusi, et posti teel saadetavate narkootiliste ainete menetlused oleksid kiired ja efektiivsed ning menetluses olevad partnerasutused ei oleks ülekoormatud. Tähtis on tagada uuenduslike ja kaasaegsete tehniliste vahendite olemasolu efektiivsemaks tööks postisaadetiste kontrollimisel. Vajadus töötada välja ning võtta kasutusele alternatiivvariandid ja mõjutusvahendid ennetamiseks isikute edasisi õigusrikkumisi.</p>	
Võtmesõnad: narkootikumid, ennetustegevus, post	
Võõrkeelsed võtmesõnad: narcotics, prevention, post	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Anastassia Donets	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud.</p> <p>Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu ja paberandjal Sisekaitseakadeemia raamatukogus kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.</p> <p>Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	Allkiri:
Juhendaja: Priit Ränk	
Vastab lõputöö nõuetele	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Marika Kaselo	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri:

SISUKORD

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	6
1. NARKOOTILISED AINED E-KAUBANDUSES JA ENNETUSTÖÖ OLEMUS.....	9
1.1. Narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhoaktiivsed ained ning nende kättesaadavus e-kaubandusest	9
1.2. Ennetustöö teoreetilised alused	19
2. ENNETUSTEGEVUSED POSTI TEEL SAADETAVATE NARKOOTIKUMIDE KÄITLEMISE TÕKESTAMISEKS	25
2.1. Uuringu meetodid, protsess ja valim	25
2.2. Uuringu tulemused	27
2.2.1. Olukord Eestis seoses tellitavate narkootiliste ainetega.....	27
2.2.2. Rakendatavad ennetustegevused posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks	34
2.2.3. Ennetustegevuste puudulikkus posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks.....	39
2.3. Järeldused ja võimalikud lahendused ennetustegevuse puudustele.....	41
KOKKUVÕTE	44
SUMMARY	46
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	47
Lisa 2. Intervjuu Raina Sesminiga.....	56
Lisa 3. Intervjuu Katrin Polliga	58
Lisa 4. Intervjuu MTA narkotalituse vanemuurijaga	61
Lisa 5. Intervjuu MTA narkotalituse vanemuurijaga	63
Lisa 6. Intervjuu Raul Koppelmaaga.....	67
Lisa 7. Intervjuude vastuste kategooriatesse jagamine.....	72

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU

Apaatia – ükskõiksus, osavõtmatus.

Brauser - programm, mille abil saab avada kodulehekülgi.

CPTED (*Crime Prevention Through Environmental Design*) – kuritegevuse ennetamine keskkonnakujunduse kaudu.

Diiler – kauba vahendaja ehk edasimüüja.

EKEI – Eesti Kohtuekspertiisi Instituut

EMCDDA (*The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*) – Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus

HIV (*human immunodeficiency virus*) – viirus, mis suurendab inimese vastuvõtlikkust teistele nakkushaigustele.

Krüpteerimine – informatsiooni kodeerimine viisil, mis takistab volitamata osapooltel seda lugeda.

Krüptoraha/krüptovaluuta – alaliik digitaalrahast. Digitaalraha on alternatiiv füüsilisele rahale nagu paberraha või mündid. Digitaalrahaks nimetatakse digitaalses vormis ühikut, mis esindab mingisugust vääringut.

Käitlemine – narkootiliste või psühhotroopsete ainete või lähteainete omamine, valdamine, vahendamine, tarbimine, kasvatamine, korjamine, valmistamine, tootmine, töötlemine, pakkimine, säilitamine, hoidmine, laadimine, vedu, sisse- ja väljavedu, tolliprotseduuri transiit rakendamine (edaspidi transiit), tasu eest või tasuta tarnimine kolmandale isikule (NPALS, 2015).

MTA – Maksu- ja Tolliamet

Narkootiline aine – psüühikat mõjutav aine, mis võib kergesti tekitada haigusliku tunni seda pidevalt tarvitada ning mis on rahvusvaheliste lepetega või siseriiklikult tunnustatud narkootikumiks (Valgus, 2009).

NPALS – Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

Psühhoaktiivne (uus psühhoaktiivne) aine – psühhoaktiivset toimet avaldav aine, mis ei ole kantud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ja nende lähteainete seaduse alusel kehtestatud nimekirja (NPALS, 2015).

Psühhotroopne aine – ained, mida nimetatakse ka psühhofarmakoniks, on inimese psüühilisele tegevusele kindlat toimet avaldav aine (Valgus, 2009).

RA – Ravimiamet

TAI – Tervise Arengu Instituut

Tume veeb – veebileheküljed, mis eksisteerivad mitme krüpteeritud kihi all, mida pole võimalik leida tava otsingumootorite abil, milles pakutakse ja osutatakse ebaseaduslike teenuseid nagu narko- ja inimkaubandus, terrorism, relvade müük jne.

UNODC (*The United Nations Office on Drugs and Crime*) – ÜRO Narkomaania ja Kuritegevuse Büroo

VAHIS – andmekogu, mis on loodud potentsiaalset ohtu kujutavate uute psühhoaktiivsete ainete kohta teabe vahetamiseks (RIA, 2020).

Veeb – teisi sõnu „*World Wide Web*”, üleilmselt jagatud infosüsteemide võrgustik teabevahetuseks internetis.

SISSEJUHATUS

Ühiskonna turvalisuse nimel tuleb ennekõike tegeleda varajaste ennetustegevustega. Peamine eesmärk on elanikkonnas säästa inimesid, vähendada raskeid tervisekahjustusi ja kahandada õigusrikkumiste toimepanemist. See kõik on prioriteediks nii Siseministeeriumil kui ka teistel sisejulgeolekut tagavatel riigiasutustel. Siseministeeriumi siseturvalisuse arengukava ja uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamatu põhjal on tänapäeval peamiseks riskiks järjest enam levima hakanud uimastite kerge kättesaadavus ja nende tarvitamine. Uimastid ehk narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhoaktiivsed aineid mõjutavad väga tugevalt ja negatiivselt inimest terviklikult – nii füüsiliselt kui ka psüühiliselt. Keelatud ainete tarvitamise tagajärjeks on sõltuvus ja muud ebasoodsad nähud nii inimese tervisele kui ka ümbruskonnale ehk riigi siseturvalisusele.

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus (EMCDDA) poolt koostatud Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2019 analüüsib uusimaid andmeid uimastiolukorra ja selle lahenduste kohta Euroopa Liidus ja toob välja asjaolu, et Euroopa on rahvusvahelisel tasandil oluline uimastiturg ja tootmispiirkond (EMCDDA, 2019).

Uimastite tarvitamist loetakse negatiivseks sotsiaalseks nähtuseks. Sellega kaasnevad ebalproportsionaalselt suured ühiskondlikud ja isiklikud tagasilöögid ning peamiseks põhjuseks on ainete pidev tarbimise kasv. Uimastite pideva tarvitamise tõttu tekivad sõltuvus, haridustee katkemine, tööturu passiivsus, tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi ülekoormus. See kõik tekitab ühiskonnale suurt kahju, mille tulemusel tekivad omakorda uued sotsiaalprobleemid. Sõltuvusainete tarvitamisest soodustatud kahjud, eriti siseturvalisuse valdkonnas, on nähtavad eelkõige läbi tagajärgede (erinevatele sündmustele reageerimine). (Siseministeerium, 2019)

Narkomaaniaprobleemidega tegelemine ei ole väljakutseks mitte ainult ühiskonnale, vaid ka riigiametitele (Maksu- ja Tolliamet, Politsei- ja Piirivalveamet). Selleks, et avastada piiril narkootikumide salakaubavedu, on vaja lisaks tollialaste teadmistele narkootikumide kasutamist/väärkasutamist puudutavaid teadmisi. (Talvik, 1998, lk 5) Tõsiseks ja kurnavaks probleemiks Eesti jaoks on kujunenud narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete kerge kättesaadavus ja nende aktiivne tarvitamine, mis tekitab üha suuremat kahju elanikkonnale. Olukorra tundmine, elanikkonnale mitmekülge teabe andmine ning spetsialistide koolitamine aitavad kaasa narkomaania ennetamisele. Narkootiliste ainete tarvitamine ning tarvitamise tagajärjed nõuavad ühiskonna suuri

materiaalseid ja mittemateriaalseid ressursse. Tõhus ennetustöö on väga oluline ning kordades kasulikum ja odavam kui tagajärgedega tegelemine. (Tervise Arengu Instituut, 2019)

Autor leiab, et narkootiliste, psühhotroopsete ning uute psühhoaktiivsete ainete avastamise võimalikkusest postipakkides ning nende käitlemise tõkestamise ennetustegevust käsitlev lõputöö on aktuaalne ja vajalik. Risk ei ole üksnes tarvitamine, vaid ka selle kerge kättesaadavus. 2019. aasta Maksu- ja Tolliameti arengukava ja Siseministeeriumi uimastitarvitamise vähendamise poliitika Valge raamatu (Siseministeerium, 2014) järgi posti teel saadetavate narkootikumide lihtne kättesaadavus ja kiire levik tekitab ohtu Eesti elanikkonna tervisele ja sisejulgeolekule. Tulenevalt eeltoodust on vajadus tegeleda narkootiliste ainete pakkumise vähendamisega ning töötada välja tõhusamaid ennetustöö kontseptsioone selleks, et edaspidi rohkem piirata ühiskonnal keelatud ainete tarvitamist. Erinevate lahendusviiside väljatöötamine ja rakenduste elluviimine aitab paremini tagada Maksu- ja Tolliameti ametnike operatiivse tegutsemise selles valdkonnas ning tegeleda efektiivsema ennetustegevusega.

Lõputöö teema on uudne, sest antud teemal pole valminud Sisekaitseakadeemia lõpetanute poolt ühtegi lõputööd. Posti- ja kullersaadetiste ning narkootiliste ainete teemadel on varasemalt koostatud lõpu- ja magistritöid, kuid kõikides nendes töödes ei käsitletud narkootiliste ainete kergest kättesaadavust interneti kaudu ning nende käitlemist tõkestavaid ennetustegevusi.

Tellides internetist narkootilisi aineid, jäävad ostjad ja müüjad sageli anonüümseteks ning nende tehingute jälgi on mõnikord peaaegu võimatu tuvastada. Riiki jõudvaid postipakke tellitud kaupadega ei suudeta põhjalikult kontrollida ning selle tõttu jõuab Eesti elanikkonna kätte oluline kogus uimasteid. Narkootikumide kättesaadavus on probleemiks järelevalvet teostavatele riigiametnikele, kes tegelevad juba tekkinud tagajärgedega ja ennetustööga, ning ka kogu ühiskonnale terviklikult. Antud lõputöö uurimisprobleem seisneb küsimuses, kui tõhus on ennetustegevus Maksu- ja Tolliametil posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks? Täpsustavateks uurimisküsimusteks on järgmised küsimused:

1. Kui suures koguses tuleb keelatud uimasteid läbi e-kaubanduse posti teel Eestisse?
2. Milline ja kui tõhus on Maksu- ja Tolliameti ennetustegevus?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja Maksu- ja Tolliameti ennetustegevusi ja nende tõhusust, mis tõkestavad posti teel saadetavate narkootikumide käitlemist. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- 1) analüüsida uuringute ja teaduskirjanduse põhjal e-kaubanduse olemust, narkootilisi, psühhotroopseid ja uusi psühhoaktiivseid aineid;
- 2) analüüsida peamiste ennetustegevuste mudeleid ja ennetustöö kontseptsioone teaduskirjanduse põhjal;
- 3) analüüsida intervjueeritavate arvamusid posti teel saadetavate narkootikumide olukorrast ning ennetustegevusest posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks;
- 4) sünteesida teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ennetustegevuste tõhususe väljaselgitamiseks.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmekogumismeetodiks kasutati kvalitatiivset poolstruktureeritud intervjuud. Kvalitatiivse uurimismeetodi abil analüüsitakse intervjuudest tulenevaid vastuseid. Kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusi esitatakse kategooriate ja koodide kujul. Uurimuse käigus viib läbi autor intervjuusid Maksu- ja Tolliameti uurimis- ja tolliosakonna juhtivate töötajatega, kes on oma valdkonna spetsialistid ning analüüsib nende vastuseid.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, milles esimene peatükk käsitleb narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete üldkirjeldust ning nende käitlemist, interneti kasutamise võimalust ja ennetustöö teoreetilisi aluseid. Esimene peatükk koosneb kahest alapeatükist. Lõputöö teises peatükis kirjeldatakse uuringu metoodikat ning analüüsi. Teise peatüki analüüsis tuuakse välja uuringu koondtulemusi ning antakse ülevaade Maksu- ja Tolliameti ennetustegevustest posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks.

1. NARKOOTILISED AINED E-KAUBANDUSES JA ENNETUSTÖÖ OLEMUS

1.1. Narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhoaktiivsed ained ning nende kättesaadavus e-kaubandusest

Lõputöö teema avamiseks käsitletakse järgnevas alapeatükis kolme teemat:

- 1) interneti tehnoloogia ja e-kaubandus;
- 2) narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhoaktiivsed ained;
- 3) keelatud ainete tellimine tumedast veebist.

Esimese teemana kirjeldab autor e-kaubanduse olemust, mis põhineb interneti tehnoloogial. Kõik saab alguse interneti tehnoloogiast, mille abil toimivad ja arenevad mitmed teised elu- ja majandusvaldkonnad. E-kaubandust loetakse üheks kauplemisviisiks internetis, kus ettevõtja loodud veebilehekülje kaudu, pakub kaupu või teenuseid teistele interneti kasutajatele. E-kaubanduse puhul on kaks erinevat majandustegevuse poolt – legaalne ja illegaalne. Esimese puhul, e-kaubanduse turul tegutsevad õiguskuulekad ettevõtjad, kelle tegevused on seaduspärased ning lihtsasti kontrollitavad. Teise mitteametliku majandustegevuse all mõistetakse varimajandust, kus müüakse illegaalseid kaupu, sealhulgas narkootilisi ja psühhotroopseid aineid, ning majandustegevused on varjatud ja ebaseaduslikud.

Kaasaegses Eestis iga päevaga arenev tehnoloogia teeb Eesti Vabariigist E-riigi ehk e-Eesti. E-Eesti tähendab seda, et 99% pakutavatest avalikest teenustest on elanikkonnale kättesaadavad digitaalsel kujul. E-riik on digitaalne ühiskond, kus kõik Eesti elanikud saavad kasutada avalikke teenuseid ning suhelda riigiga võimalikult lihtsalt, kiirelt ja mugavalt. Osutatavad teenused on kujundatud bürokraatiavabaks, kuhu on loodud erinevad eeldused, et e-teenuste osutamine on muutunud väga intuitiivseks. (Tikerpe, 2017) Digitaliseeritud ühiskonnast ühe suurema osa moodustab internet. Internet on ülemaailmne arvutivõrkude võrgustik ehk teisi sõnu suur hulk omavahel ühendatud arvuteid, mille abil inimesed suhtlevad ja tegutsevad üle maailma. Veeb on üks enamlevinud viise, kuidas internetis informatsiooni omavahel jagada. (Van Deursen & Helsper, 2017, pp. 2334-2336)

Sotsiaalmeedia kanalid on mediavõrk ja interneti üks suurtematest osadest, mille sisu valmib osalejate abiga. Ühismedia hõlmab teabe edastamist internetis sotsiaalse suhtluse, teavete ja ideede jagamise kaudu. Kõige sagedamini kasutatavad sotsiaalmeedia kanalid on

Facebook, Instagram ja Twitter. Näiteks *Twitter* võimaldab jagada ideid, lugusid, arvamusi ja uudiseid, kasutades 140 või vähem tähemärki. Samuti kasutatakse *Twitter*'t videote ja piltide jagamiseks. *Facebook*'i ja *Instagram*'i kasutatakse, et suhelda teiste inimestega, luua erinevaid grupe, vaadata pilte, mida postitatakse jne. Paljuski kasutatakse näiteks *Facebook*'i portaali oma kogemuste kirjeldamiseks. (Fogel & Shlivko, 2016, p. 63)

Statistikaameti uuringute põhjal 2017. aasta II kvartali seisuga oli täheldatud, et internetti kasutab 99% Eestis elavaid noori vanusevahemikus 16-24 aastat. Suur internetti kasutajate protsent noorte seas näitab, et internet on noorte tänapäeva maailmas üks asendamatu osa, millest on raske loobuda pikemaks ajaks. (Ait, 2017) Tabelis 1 on andmed vanusegrupis 16-64 eluaastat. Tabelis on näha, et kolme aasta jooksul on internetti kasutus tõusnud. 2019. aasta lõpuks oli internetikasutajaid kokku juba üle 90%. Kasutajate protsent kolme aasta vältel oli kasvanud umbes 2,2% võrra. Noored, kes kuuluvad vanusegruppi 16-34 eluaastat, moodustavad kõige suurema osa nendest, kelle populaarsemaks internetitegevuseks on sotsiaalvõrgustike kasutamine. Kõige tihedamini külastatavad sotsiaalmeedia kanalid on *Instagram* ja *Facebook*. Teisena tegeletakse erinevate toodete ja teenuste otsimisega.

Tabel 1. Arvuti- ja internetikasutajad (Statistikaamet, 2019a; autori koostatud)

Internetti kasutamine	Osatähtsus vastavas rühmas, %		
	2017	2018	2019
Kokku	88,1	89,4	90,2
16-24 aastased	99,3	99,5	99,5
25-34 aastased	99,4	99,9	99,4
35-44 aastased	98,5	99,3	99,7
45-54 aastased	92,4	92,1	94,5
55-64 aastased	78,5	81,5	83,6

E-kaubandus ning elektroonsete kommertsvõtete kasutamine on ühed perspektiivikamad suunad. E-kaubandusel on palju plusse, näiteks toodete ja teenuste laialdane valik ning nende erinevad hinnad, võimalus tellida kaupu nii Euroopast kui ka kolmandatest riikidest ja võimalus ettevõtetel pikaajaliselt tegutseda turul tuues kindlust oma klientidele (Бойкова & Брагин, 2018, стр. 697). Üha enam pakuvad erinevad ettevõtted oma teenuseid inimestele just läbi internetti keskkonna ning tänapäeva inimene ei pea teenuse kättesaamiseks seadme tagant lahkumagi. Viimase kümne aasta jooksul on internet muutunud kõige suuremaks kaubandusvaldkonnaks, mida kasutatakse tulu teenimise

vahendina (Freund & Weinhold, 2004). Inimesed on loonud erinevaid veebilehti, kus saab müüa ja pakkuda kaupu või teenuseid, et teenida sellelt kasumit. Internet on laialdaselt kättesaadav, mis suurendab ja arendab kaubandust. Vaadates mitukümmend aastat tagasi, toimusid inimeste tavapärased ostlemised poodides, olles füüsiliselt kohal. Nüüd on olemas võimalus külastada poode ning osta kaupu olles kodus.

Statistikaameti andmete alusel on peagi pool Eesti elanikkonnast e-kaubanduse omaks võtnud. Eelmise aasta viimaste 12 kuu jooksul oli internetist mõne toote või teenuse ostnud või tellinud 65% (543 100) 16-74-aastastest internetikasutajatest. 2019. aasta oli e-kaubanduse käive Eestis 1,4 miljardit eurot, kus keskmine kuukäive oli 118 miljonit. Erinevate rahvusvaheliste uuringute alusel väidetakse, et umbes 60% interneti ostudest tehakse läbi mobiiltelefoni. Eesti elanikkond tellib aastas interneti kauplustest hinnanguliselt 21 miljonit saadetist. (MTÜ Eesti E-kaubanduse Liit, 2020)

Tabelis 2 olevad protsentuaalsed näitajad kirjeldavad Eesti elanikkonna internetikaubanduse kasutamist viimase kolme aasta jooksul. Toodud on välja arvud sooritatud tehingute lõikes ehk mitu korda oli kasutatud ja ostetud kaupu või teenuseid e-poodidest viimase 3 või 12 kuu jooksul. Kui vaadata aastaid 2018 ja 2019, siis viimase näitajad olid järsult tõusnud, mis võib tähendada, et aina rohkem inimesi võtab omaks interneti ja e-kaubanduse kasutamise. Siiski, sellest teatud protsent kuulub illegaalsele e-kaubandusele.

Tabel 2. Internetikaubanduse kasutajad Eestis protsentides viimase kolme aasta jooksul (Statistikaamet, 2019b; autori koostatud)

	Osatähtsus vastavas internetikasutajate rühmas, %		
	2017	2018	2019
Kokku			
Viimase 3 kuu jooksul	52,4	56,6	62,4
Viimase 12 kuu jooksul	65,4	68,1	75,1

Maksu- ja Tollimeti andmetel alates 2016. aastast võtab Eestis hoogu juurde ja muutub aina populaarseks narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete tellimine e-kaubanduse teel (tumedast veebist) ning nende edasine toimetamine ja kätte saamine posti kaudu (Maksu- ja Tolliamet, 2019). Üldjuhul on see varimajandus e-kaubanduses. Varimajandust saab defineerida mitmet moodi, et see oleks üheselt mõistetav: ebaseaduspärane majandus, maa-alune majandus, pörandaalune majandus, must majandus,

varjatud majandus ning mitteametlik majandus. Varimajandus on varipaigaks isikutele, kelle jaoks on seadustest kinnipidamise kulud suuremad kui saadav kasum. Kõikide terminite üle võib tõmmata ühtlustava joone, mis näitab, et varimajanduses osalejate eesmärgiks on jääda riigiasutustele võimalikult märkamatuks. (Raudla, 2015)

Teisena vaadeldakse narkootilisi, psühhotroopseid ja uusi psühhoaktiivseid aineid. Kuna lõputöö käsitleb narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete tellimist e-kaubanduse kaudu, leiab autor, et keelatud ainete kirjeldamine on oluline selleks, et lugeja mõistaks, kui ohtlikud on narkootilised ained ning millist kahju tekitavad nad ühiskonnale ja riigi sisejulgeolekule. Narkootilised ja psühhotroopsed ained on meeleolu ja käitumist mõjutavad ained. Selliste ainete käitlemine on üldjuhul keelatud ja seadusega karistatav. Narkootiliste ainete ebaseaduslikkuse mõistmiseks, kirjeldab autor narkootilisi, psühhotroopseid ja uusi psühhoaktiivseid aineid, millist mõju nad avaldavad inimese organismile ning millised tagajärjed võivad olla keelatud ainete pideval ja liigtarvitamisel.

Euroopa on kõrge uimastite tarbimise tasemega maailma osa, kus inimesed on kõige aktiivsemad erinevate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarbijad (Лисицына, *et al.*, 2015, стр. 96). Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse eelmise aasta uuringute põhjal selgus, et Euroopa Liidus on ligi 24,7 miljonit inimest, vanuses 15-34, kes tarvitavad erinevat tüüpi narkootikume (kanep, kokaiin, amfetamiin, MDMA). Arvestades, et 21. sajandil on suur osa kaubandusest interneti platvormis, siis ka narkoturule on see hea koht, kus veel aktiivsemalt levitada keelatud kaupa. (EMCDDA, 2019)

Eestis hakkas illegaalne uimastite tarvitamine ulatuslikumalt levima juba 20. sajandi lõpust. Viimaste aastakümnete jooksul on uimastitest tulenevad probleemid tugevnenud ning põhjustanud erinevaid murekohti, mis puudutavad ebaseaduslikku inimtegevusi ehk näiteks organiseeritud kuritegevust või inimeste tervist nagu HIV- epideemiaid (Angulo-arreola, *et al.*, 2011, pp. 62-68). Enne interneti plahvatuslikku arenemist, oli uimastite kättesaamine üpriski keeruline. Oli vaja leida teadlikku inimest, kes oskas soovitada teatud isikut, kelle käest võis soetada narkootilist või psühhotroopset ainet. 21. sajandil on interneti süsteem niivõrd arenenud, et inimestega silmast silma suhtlemine pole enam vajalik. Piisab mõnest arvutihiire vajutusest ning juba on sulle pandud teele pakk illegaalsete ainetega. Kasutades internetti, saab kõik alguse tavalistest sotsiaalmeedia kanalite kasutusest – *Facebook, Instagram, Twitter, YouTube* jt. (Gainsbury, *et al.*, 2018, pp. 1233-1236)

Narkomaania on tänapäeval üks kõige ohtlikumatest sotsiaalsetest probleemidest, millega on seotud narkokuritegevus. (Киселёв, 2017, стр. 380). Narkomaania, kui iseseisev nähtus, on suureks ohuks inimeste tervisele, kogu ühiskonnale ja riigi siseturvalisusele. Sealhulgas stimuleerib narkootikumide kontrollimatu tarvitamine paljude narkomaaniaga kaasnevate haiguste arengut - HIV viirus, hepatiit, suguhaigused jne. (Otter, 1997, lk 27-28) Narkomaania tõstab kuritegevuse taset – vargus, pettused, õiguste rikkumised ning ka terrorism. Narkokaubanduse maht ületab ülemaailmse tubaka ja alkoholi kaubanduse mahu suurust. (Киселёв, 2017, стр. 380)

Narkootikumide tarvitamine on näiteks ka uute HIV-infektsioonide üks tõukejõude, mis on tingitud efektiivsest karistuspoliitikast ja ennetustegevuses vajalike ressursside puudumisest. Uute HIV-infektsioonide nakkuste arv on suurenenud 30%. Sellises olukorras inimesed unustavad aina rohkem, et ennetustegevused ebaseaduslike narkootikumide tarvitamise tõkestamiseks ülemaailmselt on tihedalt seotud HIV-nakkuste levikuga. (Tinasti, 2018, p. 85)

Selleks, et paremini aru saada, miks narkootikumid on ohtlikud, tuleks lahti seletada, mida nad endast kujutavad ning millist mõju avaldavad inimese organismile. Narkootikume liigitatakse peamiselt kolmel erineval moel: päritolu, sõltuvuse liik ja toime kesknärvisüsteemile. Eespool nimetatud kolm liigitust jagunevad omakorda tunnuste alusel, millist omadust nad kannavad (looduslikud või tehismaterjalid), millist sõltuvust tekitavad ning millist toime avaldavad inimese organismile. Päritolu rühma kuuluvad (Talvik, 1998, lk 6):

- Looduslikud – taimsed narkootikumid (kanep ja kanepi saadused - marihuaana, hašiš, hašišiõli).
- Poolsünteetilised – looduslikest ühenditest eraldatud ning toimeainetest sünteesisitud (heroiin, *crack*).
- Sünteetilised – sünteesisitud keemilistest ühenditest (amfetamiin, LSD, PCP, MDMA (*ecstasy* tabletid)).

Sõltuvust saab liigitada kahte tüüpi sõltuvuseks – füüsiline ja vaimne ehk psüühiline. Mõlemat sõltuvusliiki mõjutab näiteks kokaiini, amfetamiini ja kanepitoodete tarvitamine. Inimene, kellel on psüühiline sõltuvus ning ei saa narkootikumi, on masenduses, halva enesetundega ning tal esineb apaatia. Füüsilise sõltuvuse puhul on organism tugevalt harjunud narkootikumiga, mille puudumisel tekivad valud, värisemine krambid, südame- ja hingamishäired ja vererõhu muutused, mis võivad viia surmani. Kesknärvisüsteemi

mõjutavaid narkootilisi aineid klassifitseeritakse stimuleerivate, rahustavate ja hallutsinogeensete gruppi. Stimuleerivateks on näiteks amfetamiin, kokaiin ja *ecstasy*, rahustavad on igasugused unimagunatooted, rahustid ja uinutid ning hallutsinogeenseteks peetakse psilotsübiini, LSD-d, suuri kogusi kanepitooteid. (Talvik, 1998, lk 6)

Paljud narkootilised ja psühhotroopsed ained võivad olla korraka nii ebaseaduslikud mõnuained kui ka meditsiinilised ravimid, näiteks üldlevinud narkootikum „kanep“ . Kanep sisaldab mitutsada farmakoloogiliselt aktiivset ühendit ning lisaks nende hulgas ka umbes 100 kannabinoidi. Kanep ja selle töötlemisproduktid (hašiš, marihuaana, ekstraktid, tinktuurid jt) on esimese nimekirja narkootilised ained. (Coffey & C. Patton, 2016, pp. 320-322) Neid võib kasutada üksnes meditsiinilisel või teaduslikul eesmärgil. Sealhulgas näitena võib tuua meditsiinis kasutatavat narkootilist ainet nagu fentanüül. (Tervise Arengu Instituut, 2019) Fentanüül on sünteetiline opioid ehk narkootiline valuvaigisti, mida kasutatakse meditsiinis narkoosiks või tugevatoimelise valuvaigistina. Fentanüülil on mitmeid analooge, millest tuntumad on α -metüülfentanüül, 3-metüülfentanüül, , akrüülfentanüül, jt. Fentanüül on üks kõige kangematest ja kiiremini sõltuvust tekitavatest narkootikumidest, mis tekitab kiire psüühilise ja füüsilise sõltuvuse ning selle tarvitamine põhjustab surma juhtumite suurenemist. (E. Creppage, *et al.*, 2018, pp. 143-144)

Uue nähtusena on ilmunud uut tüüpi keelatud aineid – uued psühhoaktiivsed ained. Uute psühhoaktiivsete ainete tootmise eesmärk on jäljendada tuntud narkootikumide toimet. Ainete koostis ja puhtus on tihti peale teadmata ning müügis olevad pakendid selliste ainetega võivad täielikult erineda sellest, millena neid turustatakse. (A King & M Corkery, 2018, pp. 793-795) Uute ainete mõju organismile ei ole lõpuni või üldsegi uuritud, seega ei teata täpselt nende mürgisuse taset ning millised on võimalikud ohud lühi- ja pikaajalise kasutamise puhul. Uute psühhoaktiivsete ainete toime võib olla kordades tugevam ehk nende tarvitamise tagajärjed on ettearvamatud, seega üledoosi, tõsiste mürgistuste, vaimse tervise häirete saamine ning surm on kordades kergem. (Ravimiamet, 2019)

Iga aasta toodetakse ja avastatakse üle maailma sadu uusi psühhoaktiivseid aineid, mida suuremas osas valmistatakse Hiinas ja Indias. On tuvastatud, et Euroopa Liitu jõuab nädalas vähemalt üks seni tuvastamata uus psühhoaktiivne aine, mis edasi liigub läbi diilerite või internetipoodide elanikkonnani (tava tarbijateni). Selleks, et vältida järelevalveasutuste üleliigset tähelepanu, turustatakse neid eksitavate nimetustega nagu näiteks „taimeväetised“, „vannisoolad“ või „teaduslikul ja laboratoorsel eesmärgil kasutamiseks mõeldud ained“ ning eraldi tehakse pakenditele ka märge, et ained pole

kasutamiseks inimesel. Kõige suuremat muret tekitab see, et uued psühhoaktiivsed ained on üldjuhul odavamad kui tuntud narkootilised ja psühhotroopsed ained, seega nende kättesaadavus on veelgi lihtsam. (Ravimiamet, 2019)

1997. aasta juunis vastuvõetud seadus „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete väikese ja suure koguse määrade kehtestamine“ määrab narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suurte koguste alammääri. 2005. aastast oli see seadus muudetud. Uuendus puudutas ka narkootiliste ja psühhotroopsete ainete alammääri – arvulised määrad kaotati ära. „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus“ § 3¹ p 3 ütleb, et suureks koguseks loetakse narkootilist ja psühhotroopset ainet, taime või seent, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele. Sealhulgas loetakse lahjendamise eesmärgil saadud narkootiliste ainete segu võrdväärseks narkootilise ja psühhotroopse ainega. (NPALS, 2005)

Seoses nimetatud seaduse muudatusega, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suurte koguste näitajaid õigusaktidest enam leida ei saa. Nende tuvastamiseks tuleb kasutada kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud ekspertiisi läbiviimist. Kriminaalmenetluse seadustik § 105 lg 1 kohaselt koostab menetleja ekspertiisimääruse, et määrata kindlaks narkootilise aine tüüp ja täpne kogus. Kriminaalmenetluse seadustiku § 95 lg 2 alusel esitatakse määrus täitmiseks Eesti Kohtuekspertiisi Instituudile (EKEI), mida loetakse riiklikuks ekspertiisiasutuseks. Instituut teeb aine ekspertiisi ning edastab koostatud ekspertiisiakti menetlejale. Sealhulgas määratakse ekspertiisi käigus narkootilise aine tüüp ja koguse suurus. (Lepik, 2013, lk 13)

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse § 31 lg 3 järgi loetakse narkootilise aine suureks koguseks aine kogust, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele. Tabelis 3 on välja toodud enamlevinud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete keskmised kogused kümnele inimesele narkojoobe tekitamiseks Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiisi aktide andmete põhjal. Tabelis 3 toodud ainete nimetused on kõige populaarsemad ained, mida tellitakse interneti teel tarvitamiseks. Tellitakse nii looduslikke kui ka sünteetilisi narkootilisi, psühhotroopseid ja psühhoaktiivseid aineid. Näiteks üheks tuntuimaks ja tugevamaks hallutsinogeeniks ja psühhedeelikumiks on LSD ehk lüsergiinhappe dietüülamiid, mis leidub looduses tunglaterast, kuid tänapäeval kasutatakse vaid sünteetilist LSD-d ning selle aine mõjuperiood on 6-12 tundi (Tervise Arengu Instituut, 2019).

Tabel 3. Narkootiliste ja psühhotropsete ainete määrad narkojoobe tekitamiseks kümnele isikule (Maksu- ja Tolliamet, autori koostatud)

Narkootiline ja psühhotropne aine	Aine kogus narkojoobe tekitamiseks kümnele inimesele
Alprasolaam	23 mg
Amfetamiin	1,3 mg
Fentanüül	1,3 mg
Gammabütürolaktoon (GBL)	8 g
Gammahüdroksüvõihape (GHB)	16 g
Hašiš	1g
Heroiin	100 mg (1g)
Kokaiin	650 mg (0,65 g)
Lüsergiinhappe dietüülamiid (LSD)	1630 µg (1,63 mg), 10 marki
Marihuaana	7,5 g
Metamfetamiin	300 mg (0,3 g)
Metüleendioksümetamfetamiin (MDMA)	1,4 g
3-metüülfentanüül	0,08 mg
Tramadool	750 mg (0,75 g), 1,5 g prolongeeritud vorm

Narkootiliste, psühhotropsete ja psühhoaktiivsete ainete tarvitamine tekitab sõltuvuse ja sõltlastel areneb välja narkomaania. On olemas veel üks aspekt, mis iseloomustab narkomaaniat. Narkomaaniast kui sõltuvusest ja terviseprobleemist on saanud ettevõtluse vorm. Narkodiilerite jaoks narkootikumide levitamine ja selle salajane reklaam toob suuri sissetulekuid, et nendest keelduda. Selleks, et narkokuritegevus eksisteeriks ja areneks edasi, organiseeritakse tootmine, transport, uimastite müük ja levitamine. Narkootikumide aktiivne levitamine kuritegelike kogukondade poolt on üheks peamiseks põhjuseks narkootikumide kiireks levikuks. Selleks, et võitlus narkomaaniaga ja narkootikumide levikuga oleks edukas, tuleks rohkem tähelepanu pöörata mitte tootjatele, transportijatele ja edasimüüjatele, vaid hoopis narko-ühenduse loojatele ja juhtidele. (Киселёв, 2017, стр. 381-382)

Kolmandas teemas selgitatakse nähtust, mis kannab tinglikult nime tume veeb. Tume veeb on interneti varjatud pool, kus tegeletakse varimajandusega. Varimajanduseks peetakse ebaseaduslike teenuste osutamist ning keelatud kaupade ja ainete müümist. Lõputöö koostaja toob mitmeid näiteid, tuginedes teadusallikatele, kuidas iseloomustatakse tumedat veebi, millised erinevused on sellel legaalse, avatud, veebiga ning millised on tumeda veebi interneti leheküljed.

E-kaubanduse varimajandus koosneb veebisaitidest, mis on väga sarnased teiste kaubanduse veebiplatvormidega nagu *Amazon*, *eBay* jt, kuid neid eristab anonüümsuse tase. Tume veebi turgudele pääseb mitmel viisil – kasutatakse pinnapealseid veebilehekülgi, mis pakuvad tumeda veebi turgude veebiaadressite loendit. Kasutuses on peegelsaite, kust saab samamoodi leida varjatud majanduse aadresse ning on olemas ka sellised veebileheküljed, kuhu ei saa ligi ennem, kuni pole saadetud personaalne kutse sinna sisenemiseks. Vastava süsteemi loomiseks kasutatakse tehnoloogiat, mis muudab kasutaja anonüümseks, krüpteerib ümber tema tegeliku asukoha ning arveldamisel kasutatakse krüptovaluutat. See kõik vähendab ostjate ja müüjate avastamise ohtu. (EMCDDA, 2017)

Arvatakse, et kõige esimene Interneti-põhine uimastitehing toimus 1970. aastate alguses. *Massachusetts*'i ja *Stanford*'i ülikoolide üliõpilased vahetasid omavahel kanepit ning see andis alguse uimastite väikeste koguste müümist veebipõhiselt. Tänu võimsate side- ja krüptimistehnoloogiate ülemaailmsele levikule ja arenemisele, kunagi raskesti kättesaadavad narkootikumid on nüüd hõlpsamini leitavad ja tellitavad. Varasemad anonüümsed veebiturud, mida sageli nimetatakse tume veebi või krüpto turgudeks, ilmusid 2010. aasta alguses ja arenesid välja krüpteeritud e-posti teenusest ning siirdusid varjatud võrku, kus tagati kasutajatele paremat anonüümsust. (EMCDDA, 2017)

Kui soovitakse tellida endale mis iganes ainet, pole vaja otsida tuttavate seast diilerit, vaid lihtsalt kulutada aega ja leida internetist tume veeb, mis tegutseb seadusevastaselt ja müüb keelatuid kaupu. Sealt saab aineid osta täiesti anonüümselt. Tellija kõik tegevused sellel leheküljel, k.a. suhtlus müüjaga, toimuvad anonüümselt. „Toodete“ eest makstakse digitaalse rahaga, mille päritolu ja kuuluvust on võimatu tuvastada. Raha kantakse üle ning pakk toimetatakse märgitud aadressile, isegi kui pakil pole saaja nime. (Gibbs, 2011, p. 35)

Näitena võiks siinkohal tuua 2013 aastal kinni pandud tumeda veebi tuntuim veebileht nimega „*Silk Road*“. *Silk Road* on 2011. aastal alustanud tegevust pimedas veebis anonüümne ostu-müügi tehingute jaoks veebileht. Sellel leheküljel müüdi igasuguseid kaupu – alustades raamatutest ja lõpetades narkootiliste ja psühhotropsete ainete teatud liikidega jms. Avalikult oli *Silk Road*'is võimalik kätte saada 24 400 erinevat toodet, mis omakorda olid jagatud 220 kategooriasse. Ostja valikus olid legaalsed ja illegaalsed tooted ja teenused. Võis tellida endale raamatuid ja elektroonikat, mis oli täiesti seaduspärane. Illegaalsete toodete valikust oli näiteks erinevad tüüpi narkootikumid, tööriistu sissehõlmamiseks arvuti kaudu, relvade müügimeeste ja palgamõrtsukate kontaktandmed.

Peamiselt kasutati seda lehekülge narkootikumide tellimiseks. Narkootikumide müük moodustas 70% kõikidest müüdavatest toodetest. Aja möödudes, hakkas tume veeb arenema ja muutuma populaarseks, sealhulgas kauba käive pidevalt kasvas. Tänu sellele hakati kutsuma *Silk Road*'i pörandaaluseks *Amazon*'ks või *eBay*'ks. (Broseus, *et al.*, 2016, pp. 3-11)

Veebilehekülje haldajad suutsid kolme aasta jooksul laitmatult tagada praktiliselt täieliku lehekülje anonüümsuse süvaveebis. Süvaveebi pääsemiseks kasutatakse mitte tavapäraseid brausereid. Sellised süsteemid krüpteerivad kasutaja iga liigutuse ja muudavad tegevused jälitamatuks. Teiseks anonüümsuse tagavaks faktoriks oli elektroonilise raha kasutus. Krüptoraha on põhiliseks veebisiseseks valuutaks, mille abil tellitakse illegaalseid tooteid. *Bitcoin*'i (krüptovaluuta) võib võrrelda arvuti failina, mida ei saa otse siduda konkreetse isikuga ehk ei ole krediitkaardi põhimõttega. Selle virtuaalse rahaühiku vahendusel toimus *Silk Road*'is kauba ost ja müük. Järgmise etapina oli tellimuse kättesaamine. Kasutati traditsioonilist viisi – post. (Broseus, *et al.*, 2016, pp. 3-11) 2013. aastal oktoobris oli veebileheküljel *Silk Road* üles leitud ja suletud. Väidetavalt, oli veebileheküljel parimatel perioodidel umbes 1200 müüjat, kuid püsivaid oli kõigest saja ringis. Analüütikud väitsid, et portaali kuu rahakäive ulatus 1,2 miljoni USA dollarini, millest 10% ehk 92 000 USA dollarit kuulus lehe omanikule ja moderaatoritele. Aastane käive *Silk Road*'is analüütikute ja ekspertide sõnul oli pea 15 miljonit USA dollarit. (Tehnikarott, 2013)

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine ning käitlemine on seadusevastane ja karistatav tegu (NPALS, 2005). Süüdimõistmise korral määratakse korrakaitseorganite poolt rahatrahvid, arestid ning reaalsed vangistused. Võivad esineda ka sellised karistused nagu ravi võõrutamise näol. NPALS-i ja karistusseadustiku alusel saab eraisikut, kes ebaseaduslikult käitles narkootilisi ja psühhotroopseid või uusi psühhoaktiivseid aineid, karistada rahalise trahviga, arestiga või vangistusega, kus vangistuse aeg sõltub käideldava koguse ja rikkuja eesmärkidest. Kogus omakorda jaguneb kaheks - väike ja suur kogus, mida kehtestab karistusseadustik. Väikse koguse all mõeldakse aine hulka, mille kogus põhjustab joovet ühele, ja suure koguse puhul, kümnele või enamale inimesele. Väikse koguse käitlemisel on karistusmääradeks rahaline trahv või arest. Kui õigusrikkumine pannakse toime mitmendat korda või isegi grupi poolt, määratakse kuni viie aasta pikkune vangistus. Kui tegemist on narkootilise aine suure kogusega, on karistusmääradeks vangistused: esimesel korral 1-10 aastat, teisel ja enamal korral 3-15 aastat. (Karistusseadustik, 2002)

Tabel 4. Eestis registreeritud narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses või suures koguses ebaseaduslik käitlemine 2016-2019 (Justiitsministeerium, 2019; autori koostatud)

Kuriteo liik	2016	2017	2018	2019
Narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik käitlemine	76	119	103	152
Narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine	842	1057	1052	956
KOKKU	918	1176	1155	1108

Suurem osa vanglas viibivatest kurjategijatest on karistada saanud just narkootikumide tellimise, käitlemise, hoiustamise, edasimüümise ja muude toimingute eest (Gorta, 2009, p. 85). Tabel 4 näitab, kui palju oli Eestis registreeritud kuritegusid seoses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemisega.

Kokkuvõtteks käsitleti alapeatükis kolme teemat. Internetitehnoloogia on üldlevinud ning areneb igapäevaselt, millest suurema osa moodustab e-kaubandus. Inimesed veedavad olulise osa oma ajast meediavõrgustikes ning kaupade ja teenuste tellimisel. E-kaubandusel on kaks poolt – legaalne ja illegaalne. Illegaalne e-kaubandus on veebikaubanduse varimajandus ehk tume veeb, kus müüakse keelatud esemeid ja aineid. Lõputões kirjeldatud narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhoaktiivsed ained on enamtellitav kaup tumedast veebist, mis jõuab Eestisse posti kaudu postipakkidena. Narkootiliste ainete tarvitamine on negatiivne nähtus ning ohustab nii tarvitajat, tema ümbruskonda kui ka riigi terviklikku sisejulgeolekut. Keelatud ainete tellimisel interneti teel jäävad ostja ja müüja sageli anonüümseteks ning neid tehingu jälgi on väga raske tuvastada. Kasutatakse erinevaid stsenaariume ning pidevalt muudetakse tegutsemisviisi. Kahjuks narkootiliste ainete tarvitamist soodustab narkomaania ettevõtlus, mis raskendab olukorra parandamist ning ennetustööd seoses keelatud ainete tarvitamisega. Järgnevas alapeatükis räägitakse täpsemalt, mis on ennetustegevus ning millist ennetustöö kontseptsiooni kasutatakse narkootiliste ainete käitlemise tõkestamiseks.

1.2. Ennetustöö teoreetilised alused

Lõputöö teiseks teemaks on ennetustegevus, mille käsitlemisel defineeritakse ennetustegevust, selgitatakse ennetustegevuse olemust ja kontseptsiooni ning kirjeldatakse uimastite ennetustööd Eesti Vabariigis.

Ennetuse (ennetustegevuse) mõiste on tihtipeale kokkuleppeline ja seda on keeruline defineerida (Mosst, 2018, p. 323). Ennetuse mõistet nimetatakse teisisõnu ka preventsooniks, mis tuleneb ingliskeelsest sõnast *prevention*. Mõiste preventsoon tuleneb omakorda ladina keelsetest sõnadest *prae* (eesti keeles „ette“) ja *venire* („minema“), mis tähendab vältimist, ärahoidmist, tõkestamist ja ennetamist. Preventsoon ehk ennetustegevus on tehtav töö, mis pidurdab ja ennetab mingisuguse sobimatu nähtuse või protsessi tekkimist. (Walton, 1995, p. 122) Ennetustegevuse olemust saab selgitada tasandite kaudu. Rahvusvaheliselt on levinud uimastite preventsooni jaotamine kolmeks tasandiks: esimene, teine ja kolmas, kus hea ennetustöö käsitleb tervikut, vaatleb kõiki vanuserühmi ja ennetuse erinevaid tasandeid ning on planeeritud, põhinedes uuringute andmetel ja pikal mõjul (Kiipus, *et al.*, 2005).

Ebaseaduslike uimastite tellimise ja levitamise ennetamine hõivab osa siseturvalisust tagavate ametnike, näiteks politsei, ressurssidest. Neid ressursse kasutati enim vägivalda ja varavastase kuritegude ärahoidmiseks. Tänapäeval tohutult populaarseks muutunud narkootiliste, psühhotropsete ja uute psühhoaktiivsete ainete tellimine interneti kaudu ning sellega seotud juhtumite menetlemise tõttu on ülekoormatud nii ennetustegevusega tegelevad ametkonnad, ekspertiisiasutused ja kohtud. See kõik põhjustab karistuspoliitika halvenemist muutes karistuspoliitika ebaefektiivseks. (Hsing, 1996, p. 53) Uimastite väärkasutamine on normist kõrvalekalduva käitumise ilming, mis eriti kasvab jõudsalt suurte ühiskondlike muutuste ajal (Sherman, *et al.*, 2002).

Uimastite tarvitamise vastase ennetustööga püütakse vähendada uimastite nõudlust ja pakkumist ning riske ja kahjustusi. Uimastinõudluse vähendamiseks kasutatakse laiahaardelist ja komplekset tegevust, milles tõstetakse teadlikkust uimastitest ja nende tarvitamisega kaasnevatest ohtudest, luuakse terve ja toetav psühhosotsiaalse arengu keskkond lastele ja noortele ning ühiskonnas negatiivsete hoiakute kujundamist uimastite suhtes. (Stel, 2001) Pakkumise vähendamiseks rakendatakse tootmise ja leviku kontrollimise meetmeid. Kehtestatakse ranged ettekirjutused meditsiiniliste uimastite normidele, kontrollitavate ainete keelamiseks ja kättesaadavuse igakülgeks piiramiseks. Riskide ja kahjustuste vähendamise puhul püütakse peatada inimeste tervisliku seisundi halvenemist ja allakäiku. (Kiipus, *et al.*, 2005)

Ennetustegevuse kontseptsioone analüüsidest võib välja tuua, et erinevates riikides on mitmesuguseid ennetuse lähenemisviise ja kasutatakse erinevaid ennetustöö kontseptsioone. Mõned aastad tagasi korraldas Rootsi oma kolmes väikelinnas uuringu,

kus kasutati kuritegevuse ennetamiseks CPTED (inglise keeles Crime Prevention Through Environmental Design) põhimõtet. CPTED on kuritegevust ennetav lähenemisviis, mida kasutatakse füüsilises keskkonnas kuritegevuse vähendamiseks. CPTED tugineb üldiselt kuuele põhimõttele: territoriaalsus, seire, sihtmärgi tugevdamine, pildil hoidmine, juurdepääsu kontroll ja tegevuste tugi. Selle kontseptsiooni alusel saab tulemuste põhjal teha uuritavas tsoonis igale põhimõttele kriminaalsuse mõju riskihinnangut, mille kogusummad näitavad, millist taset omab kuritegevuse mõju. (Marklund & Åhrberg, 2017, p. 2)

Turvalise ühiskonna saavutamine on üks olulisematest aspektidest kogukondliku elu kui ka keskkonna korraldamisel. See on vajalik selleks, et vähendada kuritegevust, sõltuvust, vägivalda, ja muude negatiivsete nähtuste tekkimist juba varakult. Ennetustegevuses on oluline võrgustikupõhine lähenemine ja koostöö nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil. Probleemide ennetamisel peab pikaajalist ennetustööd tegema komplekselt (Felson, 2018, p. 199).

Kuriteoennetuse praktikas on kasutusel SARA mudel (inglise keeles *SARA-model*), mis on neljaastmeline mudel otsuste tegemiseks ja probleemide lahendamiseks. See mudel on kujunenud politseiprojektist, mis töötati välja uimastitega seotud probleemide lahendamiseks (Marklund & Åhrberg, 2017, p. 2). Kuritegevuse ennetamine toimub keskkonna kujunduse kaudu, kus on tehtud rida samme, mille eesmärkideks on leida vastuseid neljale küsimusele (Zahm, 2007):

1. Milles on probleem?
2. Miks siin?
3. Mida saab teha probleemi lahenduseks?
4. Kui hästi meil läheb?

SARA mudel on neljaastmeline probleemide lahendamise protsess, mis annab hea raamistiku nende lahendamiseks. Selle lähenemisviisiks on teha kindlaks probleemi olemasolu ja selle ületus, analüüsida selle olemust, kavandada sekkumismeetmeid selle vähendamiseks ning programmi tõhususe jälgimine ja hindamine. SARA koosneb neljast etapist. Esiteks tuleb hoolikalt määratleda konkreetset probleemi, kas teatud olukord on probleemiks ühiskonnale või mitte, teiseks tuleb läbi viia põhjalikke analüüse, mida tehakse erinevatest allikatest kogutud teabe alusel, et mõista erinevaid olukorra mehhanisme. Kolmandaks tuleb otsida laiapõhjalisi lahendusi, kus tegeletakse teabeseirega, mida kasutatakse arendamiseks ja lahenduste rakendamiseks ning neljandaks

hinnata tulemusi, kus antakse hinnang reageerimise etappidele ning neid tulemusi saab kasutada edasiste reageerimisetappide kujundamiseks. (Zahm, 2007) Tabelis 5 on toodud täpne kirjeldus SARA mudelist ning mida tehakse iga etapi ajal.

Tabel 5. SARA neljatasandilise protsessi kaardistus (Zahm, 2007; autori koostatud)

SARA protsess	Kuritegevuse ennetamine keskkonnakujunduse kaudu
KAARDISTAMINE	<ul style="list-style-type: none"> Tuvastada, määratleda ja uurida olemasolevat või tekkivat probleemi. Nimetada sidususrühmi, kes peaksid tegelema probleemide lahendamisega. Tuleb otsustada, missugused tegevused peavad toimuma probleemide lahendamiseks (tööprotsess) ning koostada selle jaoks ajakava.
ANALÜÜS	<ul style="list-style-type: none"> Kohtuda sidususrühmadega, et selgitada välja probleemi olemust ning määratleda eesmärgid. Koguda ja analüüsida andmeid ja teavet probleemi kohta. Hinnata võimalikke seoseid probleemide ja keskkonnatingimuste vahel.
VASTUS	<ul style="list-style-type: none"> Seada eesmärgid. Selgitada välja alternatiivseid strateegiaid rakenduseesmärkide saavutamiseks. Hinnata programmide sotsiaalset, poliitilist, õiguslikku, rahalist või tehnoloogilist teostatavust. Tuleb valida kõige tõenäolisemad strateegiad ning koostada plaanid, mis määratlevad erinevaid ressursinõudeid, vastutuse ja järelevalve, visandavad rakendamise ajakava ja kehtestavad edukuse näitajaid. Panna paika lootustandvamad ja teostatavamad meetmed.
HINDAMINE	<ul style="list-style-type: none"> Jälgida edusamme. Otsustada, kas protsessi tuleb edusammude puudumise tõttu korrata või ilmnevad hoopis uued probleemid.

Suhartini, *et al.* (2019, lk 50) toovad välja, et uimastite kuritarvitamise ja ebaseadusliku uimastikaubanduse vastu võitlemiseks tuleb ideede, kontseptsioonide ja uute teadmiste väljatöötamiseks teha palju pingutusi. Uimastikaubandusega võitlemisel on vajalik välja selgitada ebaseaduslike narkootiliste ainete vahendajate kauplemismustrid ja motiivid. Teisest küljest peavad inimesed olema teadlikud uimastite ohtlikkusest. Üldiselt võib narkootikumide kuritarvitamise ja ebaseadusliku uimastikaubanduse ennetamise tegevused

jagada kahe lähenemisviisi alusel järgmiselt: karistusõiguslik lähenemisviis, kus lähtutakse teost kui kuriteo toimepanemisest ja sellele järgnevast kriminaalkaristustest narkoprobleemide vähendamiseks ning mittekarietatavast ehk mittekriminaalsest seisukohast, kus rõhutatakse ennetamist ja kontrolli kuritegude ennetamiseks.

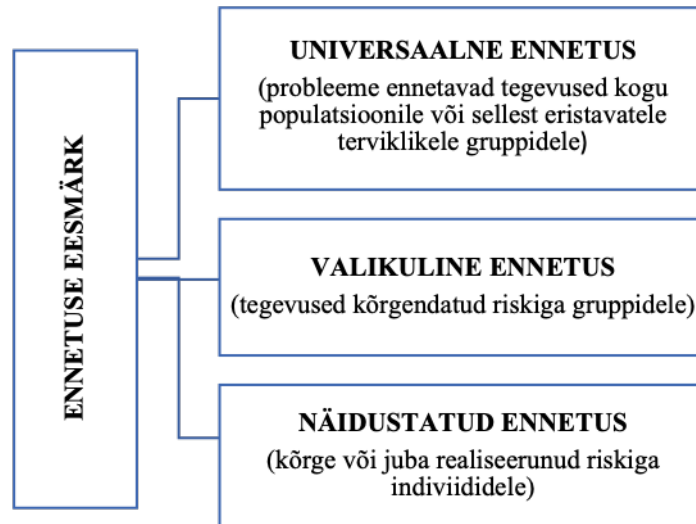
Helviza, *et al.* (2016, lk 140 ref Suhartini, *et al.*, 2019, lk 50-51) rõhutavad, et esmane ehk varajane ennetustöö on vajalik läbi viia teadvustamise eesmärgil üksikisikutele, perekondadele, kogukondadele ja koolides, seega inimestele, kes ei ole uimastite kuritarvitamise ja salakaubaveo probleemidega seotud. Teisene ennetustöö on suunatud rühmale või kogukondadele, kes on mingil moel uimastite mõjusfääris, näiteks elavad ebasobivas naabruses või töötavad klubides. Eesmärk on muuta nad teadlikumaks, et vältida väljastpoolt tulevaid mõjutusi uimastite tarvitamise osas. Kolmandaks on vajalik tõhusam ennetustöö ning järelevalvesüsteemi loomine neile, kes on sõltuvuse lõpetamiseks läbinud ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammid.

Eestis koordineerib uimastivastast ennetustegevust Siseministeerium. Siseministeeriumi ennetustöö alusel Eesti Vabariigis kehtiv korrakaitseeadus näeb ette igapäevase rolli avaliku korra tagamisel, teisi sõnu „turvalisuse loomise“. (Siseministeerium, 2019)

Uimastiennetust, mille kontseptsiooni suuremas osas kasutavad Eesti institutsioonid (näiteks PPA, MTA), viiakse läbi kolmel tasandil: kogukonnale suunatud universaalne ennetus, gruppidele suunatud valikuline ennetus ning individuaalne suunatud näidustatud ennetus. (Politsei- ja Piirivalveamet, 2018)

Universaalse ennetuse sihtrühmaks on kogu elanikkond (nt kogukond, õpilased, naabruskond) ning see sisaldab endas teavitustegevusi, kõigile kohustuslikke õigusaktide järgimist, ning haridusprogramme (sh koolides läbiviidavad uimastiennetustegevused). Valikuline ennetus keskendub haavatavatele gruppidele, kes on vastuvõtlikumad uimastiprobleemide tekkele. Haavatavad noorte rühmad on näiteks noore põlvkonna õigusrikkujad või ebasoodsas olukorras olevad noored. Valikuline ennetus tegeleb kõikide inimestega haavatavates rühmades hoolimata inimese individuaalsetest riskifaktoritest uimastiprobleemide tekkeks. Viimane, näidustatud ennetustöö, keskendub teatud individuaalsetele isiksuse omadustele ning on kõige aja- ja ressursimahukam. (Foshee, *et al.*, 2014, pp. 2153-2155)

Joonis 1 on illustreerivaks näiteks, milline on ennetustegevuste eesmärkide kolmetasandiline jaotus.

Joonis 1. Ennetuse eesmärkidest ja sihtrühmadest tulenev kolmetasandiline jaotus (Siseministeerium, 2019; autori koostatud)

Kokkuvõtvalt võib öelda et kuriteoennetusel ehk uimastiennetusel on erinevaid lähenemisi, kuid kõige laiemas mõttes tähendab see erinevate uimastitarvitamisega seotud riskide vähendamist. Kasutatakse erinevaid kontseptsioone ja lahendusmudeleid. Ennetustegevuses on oluline võrgustikupõhine lähenemine ja koostöö nii riiklikul, kohalikul kui ka riikidevahelisel tasandil. Erinevate ennetustegevuste protsesside lahendamine aitab paremini mõista probleemi olemust, hinnata, millised on kõige tõhusamad ennetustegevuse protsessi mudelid, mida saab efektiivselt kasutada keelatud uimastite kasutamise tõkestamiseks ning tegeleda pideva protsessi arendusega lähtuvalt olemasolevatest andmetest, analüüsides ja hinnangutest.

2. ENNETUSTEGEVUSED POSTI TEEL SAADETAVATE NARKOOTIKUMIDE KÄITLEMISE TÕKESTAMISEKS

2.1. Uuringu meetodid, protsess ja valim

Lõputöös kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit, sest kvalitatiivne uuring aitab paremini mõista, kuidas hindavad töötajad ennetustegevuse olukorda ja protsesse MTA-s. Kvalitatiivne uurimistöö järgib interpretivistlikku traditsiooni eesmärgiga kirjeldada ja seletada sotsiaalset tegelikkust inimeste individuaalsete tõlgenduste kaudu, mida inimesed omistavad tegelikkuse aspektidele. Kvalitatiivne uurimistöö rõhutab tavaliselt inimeste mõistmist vaadeldavas ajas ja kohas. Kvalitatiivse uurimistöö püüd tegelikkust mõista eeldab uuritava nähtuse olemuseni jõudmist, nähtuse varjatud aspektide avastamist, nähtavaks tegemist, avalikkuse ette tootmist, mis sisuliselt tähendab varjatud tegelikkuse ilmutamist nähtavale kujule. Kvalitatiivses uurimistöös keskendutakse sotsiaalsetele nähtustele ning esmajoonel sotsiaalsetele protsessidele, mitte momentsetele statistilistele läbilõigetele. (Õunapuu, 2014, lk 56-58)

Lõputöös kasutatakse eesmärgipärast valimit. Eesmärgipärane valim tähendab seda, et intervjueeritavad objektid valitakse valimisse erinevate sisuliste kriteeriumite alusel. (Õunapuu, 2014, lk 150) Ettekavatsetud valimi puhul on intervjueeritavate valik „sihipärane“, kus autor lähtus oma teadmistest ja eriteadmistest ning kogemustest (Õunapuu, 2012).

Lõputöö uuringu valimi moodustavad Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna narkotalituse vanemuurijaid, talituse juht ning tolliosakonna peainspektorid. Uuringu käigus intervjueeritakse MTA uurimisosakonna narkotalituse juhti ja kahte vanemuurijat ning kolme tolliosakonna peainspektorit, kes tegelevad posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamisega iga päev. Intervjueeritavad olid valitud konkreetsete kriteeriumite alusel: ametnikud tegelevad posti teel saadetavate narkootikumide juhtumite menetlemisega, töötavad nii uurimisosakonnas kui ka tolli osakonnas, puutuvad eelmainitud teemaga igapäevaselt kokku ning oskavad olukorda objektiivselt ja kogemustepõhiselt kirjeldada.

Andmekogumismeetodiks kasutatakse kvalitatiivset poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuud peetakse osaliselt standarditud vestluseks, mis on vajalik intervjuu alustamiseks. (Õunapuu, 2014, 171) Poolstruktureeritud intervjuus saab muuta

küsimuste järjekorda ja lisada täpsustavaid küsimusi (Rootalu, 2014). Intervjuu küsimused koostati vastavalt lõputöö eesmärgile, milles küsiti, millisena kirjeldavad Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna narkotalituse juht ja uurijad ning tolliosakonna inspektorid narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete kättesaamist postipakkide kaudu ning milline on nende leviku ja tarvitamise tõkestamise ennetustegevused. Intervjuude küsimused koos intervjuueeritavate vastustega on toodud töö lisade loetelus (lisa 1-6).

Intervjuueerimine toimus ajavahemikul 20.02.2020 - 01.04.2020. Intervjuueeritavate poole pöörduiti algselt e-kirja teel, kus kirjeldati lõputöö eesmärki ja sisu ning uuriti, kas potentsiaalsed vastajad on nõus osalema intervjuus ning lahti seletama oma igapäevase praktika alusel esinevaid murekohti ennetustegevuses posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks. Intervjuud toimusid märtsi ja aprilli jooksul. Üks intervjuueeritavatest soovis jääda anonüümseks ning oma nime mitte avalikustada, seega tema nimeks kasutatakse intervjuus „MTA narkotalituse vanemuurija“. Märtsis, 2020. aastal kui Eesti Vabariigi valitsus kehtestas riigis eriolukorra seoses viiruse levikuga, olid kõik suured asutused sunnitud jätkama oma tööd kodust ning silmast silma intervjuusid polnud võimalik korraldada. Arvestades olukorda, olid kõik intervjuueeritavad nõus vastama küsimustele kirjalikult ning igale eksperdile olid koostatud eraldi küsimused lähtudes nende töö spetsiifikast ja kogemustest.

Andmeanalüüsimeetodina kasutatakse kontentanalüüsi ehk sisuanalüüsi ning induktiivset ehk andmetest lähtuvat kategooriate loomist. Induktiivse lähenemise puhul saab kõige paremini mõista uurimises osalejate mõttemaailma ning varjatud teema esiletoomist. (Kalmus, *et al.*, 2015) Kodeerimise käigus tekkisid avatud koodid, mida tuletati otse tekstist ning edasi jagati kategooriateks.

Kodeerimise käigus tõusetus esile kaheksa olulist kategooriat. Esimeseks kategooriaks on „Levinumad ja enim tellitavad narkootikumid ja nende lähteained (kogused, päritolu jne)“, mille alusel moodustus 15 koodi. Teiseks kategooriaks on „Tänapäeva olukord Eestis seoses posti teel tellitavate narkootikumidega“, mille alusel moodustus 26 koodi. Kolmandaks kategooriaks on „Kasutatavad õigusaktid ning määratavad karistused“ ning moodustus 25 koodi. Neljandaks kategooriaks on „Rakendatavad ennetustegevused“, kus moodustus 22 koodi. Viieandaks kategooriaks on „Tolli töö avastatud postipakkidega“, kus moodustus 23 koodi. Kuuendaks kategooriaks on „Teabe kogumine (informatsioon kõikidest infoallikatest)“ ja moodustus 12 koodi. Seitsmendaks kategooriaks on

„Eksperitiiasutuse töö kui üks ennetustegevuse protsessist“, kus ilmnes 9 koodi ja viimaseks, kaheksandaks kategooriaks, on „Puudused ennetustegevustes“, mille tulemusel kujunes 31 koodi (vaata Lisa 7).

2.2. Uuringu tulemused

2.2.1. Olukord Eestis seoses tellitavate narkootiliste ainetega

Käesolevas alapeatükis analüüsitakse uuringu käigus läbi viidud intervjuusid, esitatakse intervjuude analüüsi tulemusi ning nende võrdlust teoreetiliste seisukohtadega.

Esimene kategooria on „**Levinumad ja enim tellitavad narkootikumid ja nende lähteained**“. Intervjueeritavad rõhutasid, millised narkootilised ja psühhotroopsed ained on enim tellitavad (koodid 2, 13 ja 15), kui palju neid tellitakse (kood 1) ning millistest riikidest peamiselt need ained saavad Eestisse.

Kõik andmed keelatud ainete kohta on esmavajalikud olukorra mõistmiseks ning edaspidiseks menetlusprotsessiks, et koordineerida oma edasise tegevusi. Intervjueeritava Reet Rossmani sõnul, erilist tähelepanu väärrib moment, kuidas pakendatakse tellitavaid narkootilisi ja psühhotroopseid aineid postipakkidesse eesmärgil viia nii posti töötajate kui ka tolliametnike tähelepanu kõrvale. Saadetises olevad tooted on pakendatud fooliumist vaakum-, kosmeetika toodete, toidulisandite ja näomaskide pakenditesse. Tellitavate narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete kogused jäävad tihti peale vahemikku mõnest grammist kuni poole kiloni ning harva esineb ka veelgi suuremaid koguseid. Siinkohal võib ka teha järelduse, et suurtes kogustes keelatud ained tellitakse edasimüügi eesmärgil.

„Internetist tellitud narkootilised ained on üldjuhul amfetamiin/metamfetamiin, MDMA (ecstasy), marihuaana, LSD (hallutsinogeensed ained), kuid on ka arvestatav hulk kokaiini ja narkootilisi ning psühhotroopseid aineid sisaldavaid ravimeid. Keskmiselt avastatakse aasta jooksul 5-10 uut psühhoaktiivset ainet.“ (Raul Koppelmaa)

Vastavalt teooria osas käsitletule, on Euroopa kõrge uimastite tarbimise tasemega maailma osa, kus aktiivselt tarvitatakse erinevaid narkootilisi, psühhotroopseid ja uusi psühhoaktiivseid aineid (käesolev töö, lk 12). Intervjueeritavate vastused tõestasid teoorias käsitletud teemat – iga aasta avastatakse 5-10 uut psühhoaktiivset ainet (kood 15), mis on Euroopas kui uue nähtusena ilmunud tüüp keelatud aineid (käesolev töö, lk 14).

Teise kategooria „**Tänapäeva olukord Eestis seoses posti teel tellitavate narkootikumidega**“ all nimetati mitmeid tähelepanekuid ja järeldusi, mis kirjeldavad praegust olukorda Eestis seoses posti teel saadetavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega. Selgusid asjaolud, kust kaudu põhiliselt tellitakse aineid ja miks seda tehakse, kuidas muutub olukord isegi mitte aastate lõikes vaid juba kvartalites ning mis sellest olukorrast välja kujuneb. Peamistena toodi välja:

1. Mure seos alaealiste suureneva arvuga (kood 4).
2. Tõusvas joones (kood 5).
3. Alaealised ja noored (kood 7).
4. Vanuses 18-30 (kood 11).
5. Tume veeb (kood 13).
6. Juhtumid lähevad keerulisemaks (kood 15).
7. Uus narkokuriteoliik (kood 22).

Näiteks esimene vastaja, Reet Õunapuu tõi välja asjaolu, et võrreldes eelmise 2019. aasta I kvartali andmetega, on selle aasta esimese kvartali alguses postisaadetisi keelatud ainetega tulnud vähem. Samas olukord ei ole muutunud lähteriikidega, kust saabuvad postipakid narkootiliste ainetega. Populaarseteks riikideks, kust saabuvad narkootilised ained, on Holland, Inglismaa, Saksamaa ja Hispaania ning nendest riikidest saabub narkootiliste ainetega pakke mitmekordselt.

Intervjueritava Raina Sesmini jaoks on olukord kurbust tekitav, eriti kui aina rohkem avastatakse pakke, mis on tellitud alaealiste (kood 4) nimele. Tollijärelevalve inspektor Katrin Polli täheldas murekohta, seoses alaealiste ja noortega ning lisis, et nende seas on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tellimine ja võimalik tarvitamine tõusvas trendis (kood 5). MTA vanemuurija mainis, et posti teel tellitavate ja kättesaadavate narkootikumide teema on jätkuvalt uudne MTA jaoks. Siiani toimub kohtupraktika kujundamine, mis võiks olla kasulik edasistes menetlusprotsessides. Lisaks oli vanemuurija tähelepanekuks asjaolu, et juhtumid muutuvad aina keerulisemaks ning selle tõttu võib edaspidi oodata aina uuemaid pretsedent. Uurimisosakonna narkotalituse juht Raul Koppelmaa sõnul on narkootiliste ja nende lähteainete tellijate vanus põhiliselt 18-30 aasta vahemikus (kood 11) ning hiljutine statistika näitab, et juhtumite arv aina kasvab ning suureneb mitme saja rikkumise võrra. Vastajate kirjeldused sellel teemal olid järgmised:

„Kuna postisaadetistest leitavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete maht on viimastel aastatel tunduvalt kasvanud, siis kohtupraktika alles kujuneb. Ajaga lähevad ka juhtumid keerulisemaks, mistõttu on ka edaspidi selles teemas pretsedente oodata.“ (MTA narkotalituse vanemuuriija)

Teoorias käsitletu kinnitab, et Euroopas on uimastite tarvitamine väga populaarne (käesolev töö, lk 12). Üheks populaarsemaks narkootiliseks aineks noorte seas on kanep ning selle saadused (käesolev töö, lk 14). E-kaubandus on väga populaarne ning aina rohkem inimesi kasutab internetti just toodete ja teenuste tellimiseks (käesolev töö, lk 10). Kõige rohkem kasutavad internetti ja selle võimalusi noored vanusevahemikus 16-34 aastat (käesolev töö, lk 10).

Kirjeldades olukorda, miks inimesed tellivad narkootilisi, psühhotroopseid ja psühhoaktiivseid aineid interneti kaudu, nimetasid intervjuueeritavad, et see on mugav ja ohutu ning inimesed arvavad ja loodavad, et sellisel moel nad ei jää rikkumisega vahele. Eelpool Raul Koppelmaa poolt väljatoodud statistikast nähtub, vaadates mis vanusegruppi jäävad põhilised narkootiliste ainete tellijad, valdav osa nendest isikutest pole kokku puutunud muude keelatud ainete hankimise meetoditega peale tume veebist tellimisega ning posti kaudu tellimuse kätte saamisega. Narkootiliste ainete edasimüügi eesmärgil tellitavate isikute arv on märkimisväärselt kasvanud, kes tihti tellivad korraga suurtes kogustes narkootilisi ja psühhotroopseid aineid. Praeguseks hetkeks vanglas olevatest kinnipeetavatest ligi 20% moodustavad narkokuriteo toime pannud isikud, seega posti teel tellitavate narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete juhtumitest kujuneb uus ja kasvav narkokuriteoliik (Tabel 4). Lisaks saab öelda, et MTA tegeleb rohkem narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tellimise puhul kriminaalmenetlusega ja vähemal määral väärteomenetlusega. Kirjeldati neid seisukohti järgmiselt:

„See vaatepilt teeb üsna murelikuks. Paljud isikud tellivadki aineid interneti vahendusel, kuna see on mugavam ja ohutum, lootes sealjuures mitte vahele jääda. Ja seda just sellepärast, et paraku on narkootikumide tellimine ja tarvitamine tõusvaks trendiks saanud just noorte seas. Minule teadaolevalt on väärteomenetlusi olnud vähem kui kriminaalmenetlusi.“ (Katrini Polli)

„/.../ kellest arvestatav hulk ei ole väljaspool postisaadetisi narkootilisi aineid hankinud ning kellel puudub kontakt ainete otsehankimiseks. Märkimisväärne on isikute arv, kes tellivad narkootilisi aineid edasimüügi eesmärgil. Iga-aastaselt tuvastatakse ka mõned

alaealised, kes käivad läbi postisaadetistega seotud menetlustest. Postinarko näol on tegemist uue ja kasvava narkokuriteoliigiga.“ (Raul Koppelmaa)

Teooria osas käsitletu kinnitab, et enne interneti plahvatuslikku arenemist, oli uimastite kättesaamine üpriski keeruline, aga nüüd piisab mõnest arvutihiiire vajutusest ning pakk narkootiliste ainetele on pandud tee (käesolev töö, lk 12).

Intervjuude käigus esitati MTA analüüsituid andmeid ja statistikat, mis kinnitavad intervjuus väljatoodud seisukohti, et aastatel 2010-2015 avastati postisaadetistes oluliselt vähem narkootilisi ja psühhotroopseid aineid ning erinevaid ravimeid võrreldes perioodiga 2016-2019. Üheks peamiseks põhjuseks on kiiresti arenevad internetikeskkonnad (käesolev töö, lk 12), eelkõige tumeda veebi keskkond. Peamisteks narkootiliste ainete tarvitajateks on noored vanuses 15-34 aastat. Aastatel 2010-2015 olid noorte seas enimtarvitavad narkootilised ained nagu kanepisaadused (marihuaana, hašiš), hallutsinogeenid, amfetamiin ja kokaiin ning neid saadi kätte postisaadetiste kaudu. Eespool mainitud aastate vahemikus oli narkootiliste ja psühhotroopsete ainetele postipakkide avastuste arv ligikaudu 120-200 juhtumit ühes aastas ning ainete kogused enamasti ei ületanud 100 grammi. Alates 2016. aastast on oluliselt kasvanud välisriikidest saadetud posti- ja kullersaadetiste arv, mis sisaldasid narkootilisi, psühhotroopseid või psühhoaktiivseid aineid. Kui võrrelda perioodi 2010-2015.a. ning 2016 kuni tänase aastani, on juhtumite arv kolmekordistunud.

2015. aastal avastas Maksu- ja Tolliamet 156 narkootilise aine kahtlusega posti- või kullersaadetist, 2016. aastal oli narkootilise aine kahtlusega saadetisi juba 612, 2017. aastal 695, 2018. aastal 742 ning 2019. aastal 602 juhtumit. Uurides neid juhtumeid saab öelda, et peamisteks narkootiliste, psühhotroopsete või uute psühhoaktiivsete ainete tellijateks on noored vanuses 18-30 aastat, mida kinnitab ka teorias käsitletud uuringu tulemused EMCDDA poolt (käesolev töö, lk 12). Siinkohal on huvitavaks faktiks, et selle vanusegrupi noorte arvestatav hulk pole kunagi kokku puutunud narkootiliste ainete otsehankimisega ehk diilerite ja levitajate kaudu, vaid on tellinud keelatud aineid ainult interneti kaudu ja saanud postisaadetistena kätte. Esmakordsed tarvitajad, kes posti teel narkootilisi, psühhotroopseid või psühhoaktiivseid aineid tellivad, on sellest huvitatud, sest see on mugav, anonüümne ja turvalisem, ainete valik on laialdane ning kvaliteet samaväärne tänavatel liikuvate narkootikumidega. Eeltoodud seisukohti on esitanud oma artiklis Gibbs (käesolev töö, lk 17).

Kahjuks on igal aastal teatud protsent menetlusprotsesse alaealistega, kes otsustasid tellida keelatud aineid interneti kaudu. Teooria osas oli kirjeldatud, et narkootiliste ainete eest tasumine käib krüptorahaga ning müüja ja ostja omavaheline suhtlus on krüpteeritud (käesolev töö, lk 18). Saadetistes saabuvate keelatud ainete kogused on varieeruvad, kuid põhiliselt jäävad vahemikku ühest kuni mitmesaja grammini. Peamiselt saabuvad posti- või kullersaadetised narkootiliste, psühhotroopsete või psühhoaktiivsete ainetega, nagu ka eespool oli mainitud, Hollandist, Inglismaalt, Saksamaalt ja Hispaaniast. Kui keelatud aineid tellitakse tumeda veebi kaudu, siis üldjuhul hangitakse amfetamiini (metamfetamiini), MDMA-d, marihuaanat ja LSD-d (hallutsinogeensed ained). Arvestataval hulgal esineb ka kokaiini ning narkootilisi ja psühhotroopseid aineid sisaldavaid ravimeid. Need andmed kinnitavad ka EKEI ekspertiiside tulemusi, kus toodi välja, et eelpool nimetatud narkootilised ained on kõige populaarsemad nende tarvitajate seas (Tabel 3).

Tabelis 5 on toodud 2016-2018 posti- või kullersaadetistes avastatud juhtumite arvud, mis on tehtud Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi poolt teostatud uuringu- ja ekspertiisiaktide alusel.

Tabel 5. Aastatel 2016-2018 avastatud keelatud ainetega posti- või kullersaadetiste arvud saadetud välisriikide järgi ning nende sihtkohad (Maksu- ja Tolliamet; autori koostatud)

Lähteriik	2016	2017	2018
Holland	285	288	351
Suurbritannia	85	116	132
Saksamaa	48	75	95
Hispaania	38	37	35
Sihtkoht	2016	2017	2018
Harjumaa	367	433	429
Tartumaa	88	91	84
Pärnumaa	28	43	52
Ida-Virumaa	14	37	42

Tabelist 5 on näha, et peamiseks postisaadetiste sihtkohaks on Harjumaa, millest saab järeldada, et suurem osa juhtumitest, mis on seotud narkootiliste, psühhotroopsete või psühhoaktiivsete ainetega, toimub Põhja-Eestis. MTA andmete alusel, 2016. aastal, konfiskeeriti postisaadetistest kokku üle 21 kilogrammi erinevaid narkootilisi ja psühhotroopseid aineid, aastal 2017 oli konfiskeeritud kogus kahekordistunud ehk võeti ära üle 42 kilogrammi ja 2018. aastal keelatud ainete kogus pea kuuekordistus ning saadi

kätte üle 225 kilogrammi. 2016. aastal esines Eestis 97 narkosurma juhtumit, mille peamiseks põhjustajateks olid fentanüül ja selle analoogid. Oluliselt ei erine 2016. aastast 2017 – fentanüülist põhjustatud surmajuhtumeid oli kokku 115. 2018. aastal oli narkosurmasid 45, mis näitab, et ennetustegevused olid enam jaolt tõhusad, aga jätkuvalt peamiseks surma põhjustajaks oli fentanüüli tarvitamine. Antud andmed kinnitavad teoorias käsitletud, et fentanüüli tarvitamine on peamiseks surma põhjustajaks narkootikumide tarvitajate seas (käesolev töö, lk 14).

Meditiinistatistika näitab, et eluiga inimestel, kes tarvitavad pidevalt narkootikume ehk narkomaanid, on alla 30-ne aasta ja narkomaania on tänapäeval üks kõige ohtlikumatest sotsiaalsetest probleemidest (käesolev töö, lk 13). Selle peamiseks põhjuseks on organismi nõrk taluvus aina suurenevate keemiliste või looduslike mürgiannuste vastu. Nakkushaigustesse (HIV, AIDS, maksapõletik jm) sureb 30% narkomaane. (käesolev töö, lk 13)

Uue nähtusena muutuvad üha enam populaarsemaks ning levivad kiiresti uued psühhoaktiivsed ained (käesolev töö, lk 14). Tellimine toimub interneti kaudu ehk ained saavad Eestisse valdavalt posti- või kullerteenuse vahendusel. Nimetatud tegevus on suurendanud nii postitöötajate kui ka MTA ametnike koormust. Rühmadena ainete lisamine Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ja nende lähteainete seaduse nimekirja (VI rühm) eeldatavalt vähendab ainete tellimist kirjeldatud viisil. Nimekirja täiendamine on üheks suuremaks prioriteediks, kuna aktiivselt tekivad uued psühhoaktiivsed ained ning kui avastatud ja tuvastatud aineid ei lisata nimekirja, siis õigusloome tasandil on aine käitlemine seaduslik ja legaalne. Seega isikul, kes soovib tellida keelatud ainet, ei ole enam võimalik eeldada, et aine kasutamine on seaduslik ning vahele jäädes ei pääse ta karistusest. MTA saadab ained identifitseerimiseks EKEI-sse. Põhjusel, et uute psühhoaktiivsete ainete levik ja variatsioonid aina suurenevad ning nende ainete identifitseerimise vajalikkus suurendab EKEI koormust. Eelpool nimetatut on seotud narkootiliste ainete tellimisega internetist, mis on tohutult populaarne, kuid kahjuks suurendab ennetustööge tegelevate institutsioonide koormust ning põhjustab karistuspoliitika halvenemist (käesolev töö, lk 20). Kahjuks ei saa eeldada, et uute psühhoaktiivsete ainete tellimine järsult väheneb ja samuti ei vähene MTA ega EKEI koormus. Võib prognoosida, et MTA hakkab saatma ekspertiisi kõiki saabuvald aineid, mille suhtes on alust arvata, et tegemist on keelatud ainega. Tihti saadetakse saatjale pakk tagasi, kuid samas annab aluse MTA-le konfiskeerida neid pakke uute psühhoaktiivsete ainetega.

Kolmas kategooria - „**Kasutatavad õigusaktid ning määratavad karistused**“. Siin räägiti, milliseid peamisi õigusakte kasutatakse menetlusprotsessides, kas kasutatavad seadused toetavad menetluste läbiviimist ning milliseid karistusi peamiselt määratakse seaduse rikkujatele. See kategooria on tihedalt seotud eelnevaga, kirjeldab olukorda, mis on seotud narkootiliste ainete postipakkides avastamiste juhtumitega. Põhiliselt toodi välja järgmist:

1. Arest (kood 1).
2. KarS §184 (kood 4).
3. Kohtueelne uurimine (kood 8).
4. Suur või väike kogus (kood 12).
5. Direktiivid (kood 18).
6. NPALS (kood 21).
7. Tingimisi karistus (kood 25).

Intervjueeritavad kommenteerisid antud kategooriat järgnevalt:

„/.../Võimalik on ka näiteks vangistuse asendamine sõltuvusraviga.“ (MTA narkotalituse vanemuuriija)

„MTA uurimisosakonnal on kõik kriminaalmenetluse seadustikus loetletud õigused olemas, mis tähendab, et isikute tuvastamiseks ja lisatõendite kogumiseks saame kasutada ka erinevaid jälitustoiminguid ning rahvusvahelist koostööd teiste õiguskaitseorganitega. Postiga narkootikumide tellimine on karistusseadustiku alusel karistatav. Kui postiga tellib narkootikume üks inimene, siis on maksimaalseks võimalikuks karistuseks 10 aastat vabadusekaotust. Karistuste osas on kohtupraktika seinast sein - kes saab tingimisi karistuse, kes aga reaalse vangistuse.“ (Raul Koppelmaa)

Põhiliselt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete postipakkides avastamiste juhtumite menetlemisel lähtutakse nii väärteo- kui kuriteomenetluses tolliseadusest, postiseadusest, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ja nende lähteainete seadusest, väärteomenetluse seadustikust, karistusseadustikust ja kriminaalmenetlus seadustikust. Kõige üldisem nendest on NPALS (kood 21), mida kasutavad kõik, kuna see on seadus, mis reguleerib kõikide narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete nimetusi, koguseid, toimeid ning koostisi (käesolev töö, lk 18). Tolliseadust § 30 ja § 66 ja NPALS § 15¹ kasutavad rohkem tolliosakonna töötajad. Nende alusel tehakse tollis postisaadetiste kontrolli ja viiakse läbi väärteomenetlust, mis puudutab just narkootiliste ja psühhotroopsete ainete avastamist postipakkides. Väärteomenetlust viiakse läbi siis, kui

postipakis avastatud narkootilise ja psühhotroopsete ainete kogus on väike. Peamisteks määratavaks karistusteks on praegu rahatrahv või arest. Vastavalt teoorias käsitletule, kui uimastite kogus on suur ehk tekitab narkojoovet vähemalt kümnele inimesele, on tegemist kuriteoga ning alustatakse kriminaalmenetlust karistusseadustiku § 184 (kood 4) alusel, mis on ka esimese astme kuritegu (käesolev töö, lk 18). Siin kasutavad uurijad (menetlejad) karistus- ja kriminaalmenetluse seadustikku. Narkokuritegude peamised karistuse määrad on välja toodud karistusseadustiku 12. peatükis kui „rahvatervisevastased süüteod“, paragrahvid 183-190. Isikule määratava karistuse määramõjutavad mitmed tegurid – kas tegemist on esmase või korduva teoga, kas isik on sama teo eest karistatud varem, oma süü tunnistamine ning arusaam toimepandud teo raskusest jms. Kohtupraktika on praegu kujunemisel ja väga erinev: kes saab reaalse vangistuse, kes tingimisi karistuse, rahatrahvi või hoopiski saadetakse sõltuvusravile.

Kõige suuremaks mureks on tänapäeva narkootikume puudutavas valdkonnas uued psühhoaktiivsed ained, mis kujutavad tõsist ohtu tervisele (käesolev töö, lk 14), kuid mille levitamist ei ole veel jõutud keelustada, erinevalt tuntud narkootikumidest (nt amfetamiin, kokaiin, kanep). Esmase etapina on vaja need ained sisestada narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirja, mis võimaldaks järelevalvet teostavatel asutustel paremini kontrollida olukorda, kuid kahjuks uute psühhoaktiivsete ainete kiire leviku tõttu ei jõuta nii kiiresti neid nimekirja sisse kanda. Mitmed uuringud ning ka Eesti institutsioonid väidavad, et uued psühhoaktiivsed ained on kõige keerulisem grupp narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seas (käesolev töö, lk 14-15).

2.2.2. Rakendatavad ennetustegevused posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks

Neljanda kategooria „**Rakendatavad ennetustegevused**“ all toodi välja, milliseid ennetustegevusi kasutab MTA, et tõkestada posti teel saadetavate narkootikumide käitlemist. Toodi välja mitmeid preventsiiooni meetmeid, näiteks:

1. Meediakanalid (kood 4).
2. Riskianalüüs (kood 5).
3. Selekteerimine (kood 7).
4. Rahaline karistus (kood 10).
5. Telesaade „Krimi“ (kood 12).
6. Kampaaniad (kood 18).
7. Koostöö (kood 20).

Intervjueeritavad, kes tegelevad rohkem uurimise ja menetlusega vastasid ühesõnaliselt, et palju tehakse teavituskampaaniaid sotsiaalmeedia (kood 4) kanalites ning lisaks kajastatakse seal pooleliolevaid või juba läbiviiduid menetlusi. Kinnitub teoorias käsitletu, et suuremas osas tegeletakse universaalse ennetusega (käesolev töö, lk 23), mida tehakse ennekõike eesmärgil, et inimesed mõistaksid toimepandavate kuritegude raskust ning nendega kaasnevaid tagajärgi. Teavituskampaaniad aitavad ennetada paljude inimeste väärkäitumist tulevikus ning kuritegelikule teele mitte sattuda. Nimetatud tegevused liigitatakse teist tüüpi uimastiennetuse alla, kus püütakse vähendada uimastite nõudlust laiahaardelise ja komplektse tegevusega tõstes teadlikkust uimastitest ja nende tarvitamisega kaasnevatest ohtudest (käesolev töö, lk 20). Lisaks tehakse koostööd teiste ametitega ja erasektori koostööpartneritega, osaletakse valdkondlikes töörühmades, mille tulemusel kujunevad uued vaatenurgad ja lähenemisviisid probleemi lahendusele. Mõned kommentaarid intervjueeritavatelt olid järgmised:

„/.../ telesaate „Krimi“ vahendusel antud vaatajatele ülevaade milliseid aineid posti teel Eestisse toimetatakse. Sellega antakse teada, et tõenäosus vahele jäämiseks on täiesti olemas.“ (Katrín Polli)

„Oluline rõhk on inimeste teadlikkuse tõstmisel läbi meediavahenduse või vastavate kampaaniate. MTA osaleb erinevate valdkondade töörühmades, teeb koostööd nii riigi- kui erasektori asutustega, näiteks kullerettevõtted, PPA, Raviamet jne. Karistus on üks mõjutusvahenditest, läbi mille antakse ühiskonnale mõista, et narkokuriteod on rangelt keelatud.“ (Raul Koppelmaa)

Tõhusad ennetustegevused posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks on väga olulised Eesti sisejulgeoleku tagamisel. Postinarkootikumide kiire levik ning uimastite tarvitamine tekitab suurt ohtu Eesti ühiskonnale ning on tõsiselt koormavaks probleemiks. Kahjuks sellist tüüpi toime pandavatele süütegudele on keeruline jälile saada. Uimastite tarvitamine provotseerib erinevate varajaste haiguste teket ning kõrgendab suremuste näitajaid. Uimastite mõju all olevad inimesed seavad ohtu nii ennast kui ka ümberringi olevaid inimesi, põhjustatakse erinevaid kahjusid ning rikutakse ka avalikku korda. Tegeledes illegaalsete (narkootilised, psühhotroopsed ja uued psühhootiivsed ained) ainete tarvitamise vähendamisega Eesti elanikkonnas, väheneb selle tulemusel uimastite hävitav ja sõltuvust tekitav mõju ning see on Siseministeeriumi ja tema koostööpartneritele üheks suureks prioriteediks (käesolev töö, lk 23).

Posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamisega tegeleb Maksu- ja Tolliamet, eesotsas tolli- ja uurimisosakonna üksused. Narkootikumide käitlemise tõkestamiseks, eriti postinarkootikumide kiire leviku puhul, on oluline tõhus ja järjepidev ennetustegevus.

Maksu- ja Tolliameti uurimis- ja tolliosakond on MTA struktuuriüksused, kus osakondade narko ja tolli järelevalve talitused teevad tihedat koostööd. Uurimisosakonna narkotalituse peamisteks ülesanneteks on kuritegude kohtueelne uurimine ja järelevalvetegevus seoses narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete ja nende lähteainete käitlemiseeskirjade rikkumise puhul. Sealhulgas tehakse tihedat koostööd tolliosakonna tollijärelevalve talitusega, koordineeritakse tööd ning ennetustegevusi. Tolliosakonna tollijärelevalve valdkonna talituse peamisteks ülesanneteks on tollialaste rikkumiste ennetamine, tõkestamine, avastamine ning haldus- ja väärteomenetluse läbiviimine ning tehakse tihedat koostööd uurimisosakonnaga.

MTA tehtavad ennetustegevused võib jagada kahte rühma – need mida teevad tolliametnikud ja need, mida teevad uurimisosakonna uurijad. Postis töötavad tolliametnikud kasutavad pakside kontrollimiseks röntgenaparaati ning ainete testimiseks narkoaparaati ja kiirteste, mis näitavad, mis ainega on tegemist. Narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete pakke avastavad ka narkokoerad. Kuna on välja kujunenud riigid, kust pidevalt tulevad narkootilised ja psühhotroopsed ained, siis nii posti töötajad kui ka tolliametnikud jätavad nende pakside iseloomu meelde ning järgneval kontrollil need pakid selekteeritakse kohe välja. Erinevalt postist, kus pakke kontrollitakse kohe koha peal, siis kullerfirmades saadavad kullerfirmade agendid kaupade manifestid tollile ning tolliametnikud kontrollivad neid, selekteerivad ning tunde järgi valivad kaupu, mida saadetakse täiendavale kontrollile.

Uimastiennetus (ennetustegevus) on vajalik ennekõike selleks, et takistada keelatud ainete kontrollimatut levimist ja tarvitamist ning nende hävitavat mõju nii inimesele kui ka ümbritsevale ühiskonnale (käesolev töö, lk 20). Teoorias käsitletu uuring tõestab, et kehtestades ranged ettekirjutused meditsiiniliste uimastite normidele ning kontrollitavate ainete (narkootikumide) keelamine ja kättesaadavuse piiramine on vajalik selleks, et vähendada riske ja kahjustusi ning peatada inimeste tervisliku seisundi halvenemist ja allakäiku (käesolev töö, lk 20). Vaatamata olemasolevate ennetusmeetmete kasutamisele MTA poolt, mis on kirjeldatud eelpool, ei suudeta ikkagi tõkestada narkootiliste ainete levikut postipakkide kaudu ning avastatavate pakside kogus ehk juhtumite arv kasvab iga

aastaga. Võib öelda, et ennetustegevused ei ole piisavad – puudub piisav ressurss (inimesed ehk töötajad ja kaasajastatud tehnika), ajalised piirangud jms.

Viienda kategooria „**Tolli töö avastatud posti ja kullersaadetistega**“ all toodi välja mitmeid tegevusi, mis viitavad tolliametnike toimingutele riskide hindamisel, postipakkide kontrollimisel ning edasistel tegutsemistel. Need tegevused on määratletud kui ennetustegevuste alla ehk postipakkide tõhus kontroll tõkestab narkootiliste ainete sisaldusega pakkide kättesaamist. Peamistena toodi välja:

1. Esmane vaatlus (kood 2).
2. Vormistamine (kood 4).
3. Üleandmis-vastuvõtmine akt (kood 5).
4. Ekspertiisi tulemus (kood 19).
5. Tehnilised vahendid (kood 20).

Seda kategooriat kommenteeris näiteks Reet Rossman järgmiselt:

„Tuvastame riikide järgi, käekirja, saaja ja saatja järgi. Kõigepealt tehakse esmane vaatlus, narkotestid, kasutame aparati, mis on mõeldud kiireks narkootiliste ainete testimiseks (saada teada, millest koosneb aine) ja siis vormistatakse dokumendid ehk süsteemi vormistatakse läbivaatuse akt, lisatakse pildid (tehakse fototabeleid). Seejärel üleandmis-vastuvõtmine aktiga anname edasi menetlusse või uurijatele, nemad alustavad menetlust ja saadavad ained ekspertiisi.“ (Reet Rossman)

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega postipakkide avastamine on suureks tööks tolliametnikele, kus peale avastamist jätkub edasine tegutsemine. Saadetiste tüübid on erinevad - posti- ja kullersaadetised, tolliametnike riskianalüüsid on koostatud erinevalt. Postisaadetiste puhul selekteerivad saadetisi postis alguses postitöötajad ning siis kontrollivad neid tolliametnikud abistavate vahenditega (kood 20). Postisaadetiste kontroll toimub tolliseaduse §-de 30 ja 66 alusel, kus esimese puhul on lubatud riski hindamiseks kasutada tehnilist seadet (läbivalgustusseade) (kood 20) ja kui läbivalgustust ei tehta siis tollil on erandina, korrakaitseaduse § 49 lõike 3 alusel, õigus ohu ennetamiseks kaup läbi vaadata ilma omaniku juuresolekuta. Postisaadetisi vaadatakse läbi ajutise ladustamise kohas enne postisaadetise väljastamist saajale. Sealhulgas saab toll nõuda saadetise avamist, et kontrollida selle sisu. Intervjuueritav Raina Sesmin mainis, et kullersaadetiste puhul saadavad kullerfirmad kauba manifeste ning nende alusel tehakse riskianalüüs ja selekteeritakse kaupu nii riskikriteeriumitele kui tuginetakse sisetundele. Edasine toimimine on samalaadne kui postisaadetiste puhul. Postipakkide kontrollimisel

kasutatavad tehnilised vahendid ning narkotestid aineid 100% ei tuvasta ning tehniliste vahendite töö efektiivsus on praegu hinnatav 50% ulatuses. Eriti on oluline aine koostise määramine uute psühhoaktiivsete ainete puhul. Tehniliste vahendite, eelkõige narkoaparaadi, töö sõltub vägagi heast ja järjepidevast tarkvara uuendusest, et nad suudaksid võimalikult täpselt määrata ainete koostist. Kui seda võimalust ei ole, siis saadetakse aineid ekspertiisile EKEI-sse. Kontrollide tõhusus sõltub inimressursi olemasolust – mida suuremad on võimalused seda põhjalikumad ja tõhusamad on kontrollid. Kahjuks tunneb nii uurimis- kui ka tolliosakond piisavat ametnike arvu puudust.

Kuuenda kategooria „**Teabe kogumine (informatsioon kõikidest infoallikatest)**“ toodi välja peamisi viise, kuidas saadakse eelinfot, mis võiks aidata tõhusamale narkootiliste ainete postisaadetiste avastamisele ja uimastiennetusele. Peamiselt toodi välja:

1. Vihje (kood 1).
2. Jälgimisele (kood 2).
3. Riskianalüüs (kood 12).

Uurimisosakonna juhataja Raul Koppelmaa kommenteeris olukorda järgnevalt:

„Teavet kogutakse läbi erinevate menetlustoimingute, kuid aeg-ajalt laekuvad ka vihjed. Läbi riskianalüüsi tuvastatakse võimalikke kahtlusaluseid, kes on seotud narkootiliste ainete tellimisega läbi posti.“ (Raul Koppelmaa)

Vähesel määral saab MTA vihjeid (kood 1) koostööpartneritelt. Peamiselt kogutakse teavet varasematest kogemustest ehk menetlustoimingutest. Suurt rõhku pannakse riskianalüüsile, mille abil tuvastatakse võimalikke kahtlusaluseid. Praktikast on kujunenud välja mõned läbivad iseloomujooned postipakkidel, mille järgi võetakse saadetised kohe kontrolli. Sellist tüüpi teabe kogumist saab võrrelda teoorias kirjeldatud kuriteoennetuse SARA-mudeli esimese ja teise etapiga – kaardistamine ja analüüs (käesolev töö, lk 22). Protsess toimub etapiviisiliselt: vaadeldakse olemasolevat situatsiooni, analüüsitakse seda ning tehakse hinnang. Kui võrrelda SARA mudeli protsesse, siis MTA ennetustöös saab täheldada järgmiseid puudusi: koostööpartneritega on vähene koostöö ning ennetavate tegevuste kaardistus on ebaselge.

Seitsmenda kategooria „**Ekspertiisiasutuse töö kui üks ennetustegevuse protsessist**“ all oli kommentaare ainult kahelt vastajalt, Raul Koppelmaalt ja narkotalituse vanemuurijalt. Mõlemad intervjuueeritavad kirjeldasid olukorda ekspertiisiasutuse töös, kuidas sujub nendega koostöö ning EKEI töö mõju ennetusprotsessile. Kirjeldustes toodi välja:

1. Etalonained (kood 2).
2. Ekspertiisi vastus (kood 3).
3. Määramine (kood 7).
4. Arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiis (kood 9).

Narkootiliste, psühhotroopsete ja psühhoaktiivsete ainete ekspertiisi teostab Eesti Kohtuekspertiisi Instituut (EKEI). MTA saadab kõik keelatud ained ekspertiisi EKEI-sse ning eriti kui puututakse kokku uute psühhoaktiivsete ainetega. Ekspertiiside kiirust ehk ekspertiisi vastuseid (kood 3) mõjutavad ekspertiisiasutuse töömaht ning sellest tulenev järjekord, vajalike etalonainete (kood 2) olemasolu. EKEI edastab MTA-le pea igakuiselt ekspertiisist läbi käinud ainete koondandmeid, mis sisaldavad aine nimetust (esinemisvorm), kogused, puhta aine kogused. Keskmiselt avastatakse aastas 5-10 uut psühhoaktiivset ainet (viimaste MTA andmete põhjal) ning selleks, et uut ainet tuvastada tuleb määrata eraldi arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiis. Viimase puhul võib võtta kaua aega ning kui juhtum on seotud uue psühhoaktiivse aine avastamisega, mida ei ole narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjas, siis lähtuvalt eespool analüüsis kirjeldatust, võib puududa süüteo koosseis ning isikut pole võimalik karistada.

„Uute ainete puhul ei pruugi aga ekspertiisiasutusel olemas olla narkootilise aine ekspertiisi tegemiseks vajalikke etalonaineid ja kui neid ei ole, siis vajalikud etalonained tellitakse muudest riikidest ning nende transport pikendab omakorda ekspertiisi vastuste saamise aega.“ (MTA narkotalituse vanemuuriija)

„EKEI ekspertiiside teostamised võivad kesta mõnikord mitmeid kuid, see sõltub paljudest asjaoludest – palju ekspertiiside määramisi, etalonainete puudumine jne. Igakuiselt edastab EKEI MTA-le ekspertiisi üldandmed: aine nimetus (esinemisvorm), kogus, puhta aine kogus. Juhul, kui on vaja tuvastada uue psühhoaktiivse aine suur kogus, siis määratakse eraldi arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiis.“ (Raul Koppelmaa)

2.2.3. Ennetustegevuste puudulikkus posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks

Kaheksanda kategooria „**Puudused ennetustegevustes**“ tõid välja intervjueeritavad MTA-s rakendatavate ennetustegevuste puudusi. Intervjueeritavad tõid välja peamiselt:

1. Aparaat (kood 1).
2. Sellektiivsusteavitus (kood 3).
3. Koolide külastamine (kood 5).

4. Elulised näited (kood 6).
5. Kõnekaart (kood 10).
6. Sõltuvusravi variant (kood 14).
7. Kaasajastatud (kood 21).
8. Alternatiiv (kood 28).
9. Massandmed (kood 30).

Kaheksanda kategooria analüüsi käigus selgusid uimastiennetuse mitmed murekohad. Tollitöötajate jaoks, kes töötavad postisaadetistega, on väga vajalikud ja olulised tehnilised (kood 1) ja teised abivahendid postipakkide kontrollimiseks. Kahjuks tehnilised vahendid ei ole 100% efektiivsed. Neil puudub kaasaegne (kood 21) tarkvara uuendus, mille tõttu on nende töövõimalused piiratud. Tehniliste vahendite efektiivne töö suurendab tollitöötajate ennetustegevuste tõhusust ehk suurendatakse avastuste arvu ning ennetatakse suurte koguste narkootiliste ainete jõudmist elanikkonnani. Kindlasti on oluline vajalike ressursside olemas olu. Antud kontekstis mõeldakse ressursi all just piisavat töötajate ehk ametnike arvu (nii uurijad kui ka tolliametnikud). Intervjueeritavate arvates pole inimeste teavitamine piisav ja järjepidev. Teadlikkus uimastitest, nende mõjust ja tellimisest on napid ning puudub hea ettekujutus sellest, kuidas olukord tegelikult välja näeb. Ametnike roll on ennetustegevustes kõikide protsesside aluseks, sest just nemad alustavad olukorra lahendamiseks.

Inimressursi puuduse puhul ei saa tagada tõhusamat järelevalvet, suurendada tabavuste protsenti, efektiivsemalt viia läbi menetlustoiminguid (käesolev töö, lk 20). Menetlusprotsesside kulgemisajad pikenevad, kohtutes ja ekspertiisiasutustes on pikad järjekorrad. Sellest tuleneb, et karistuspoliitika ei anna oodatuid tulemusi - määratavad karistused ei mõjuta inimeste käitumist ning uimastite tarvitamine ei vähene, mis kinnitab ka teoorias kirjeldatud (käesolev töö, lk 20). Eelkirjeldatu on tihedalt seotud sellega, et narkootikumide levitamine ja tarvitamine on üks ettevõtluse vormidest, millelt teenitakse suuri rahasummasid (käesolev töö, lk 13, 16). NPALS-i nimekirjadesse ei suudeta kiiresti lisada uute psühhoaktiivsete ainete andmeid. Uute ainete nimekirjadesse lisamise aeglus situatsioonis, kus igal aastal avastatakse 5-10 uut psühhoaktiivset ainet, on põhjuseks kui nende nimetusi ei ole NPALS-i uute psühhoaktiivsete ainete nimekirjades, et kahjuks ei saa õiguserikkujat karistada süüteo koosseisu puudumise tõttu. Efektiivset menetlusprotsessi, kuritegude eest määratavaid karistusi ja ka edaspidist ennetustöö kontseptsiooni väljatöötamist kujundab hea kohtupraktika, mis kahjuks, kahe

intervjueeritava sõnul, praeguseks ei suuda kuidagi välja kujuneda. Ennetustegevuse üheks põhiliseks komponendiks on elanikkonnale tuge avaldamine (käesolev töö, lk 20-21).

Laialdaste koolituste läbimine suurendab ametnike teadmisi ja ettekujutusi olukorrast, eriti pidevalt muutuvus kuritegelikus maailmas. See puudutab ka massandmete kvaliteetset läbitöötamist. Üheks murekohaks on vajalike massandmete puudus ja olemasolevaid ei suudeta kvaliteetselt läbi töödelda suure mahu tõttu. Andmete läbitöötlus on vajalik, et luua tõhusamaid riskiprofiile ning pidevalt kujundada ennetustegevuse protsessi. Massandmete olemasolu ja kvaliteetne läbitöötamine on üheks põhiliseks komponendiks kuriteoennetuse SARA mudelis (käesolev töö, lk 21), kus olulise aspektina on välja toodud koostöö teiste ametkondadega ehk töö sidususrühmadega. Kahjuks nentisid intervjueeritavad, et koostöö mõnede partnerasutustega ei suju väga hästi, mis tugevalt pikendab otsuste vastuvõtmise aega ja sisu.

2.3. Järeldused ja võimalikud lahendused ennetustegevuse puudustele

Maksu- ja Tolliameti 2019. aasta arengukavas (Maksu- ja Tolliamet, 2019) on olulisel kohal postinarko teema. Postinarkootikumide levik on oht Eesti ühiskonnale ja uutmoodi väljakutse, kuna keelatud ainete interneti kaudu tellimine ei nõua eriteadmisi ja sellele tegevusele on üha keerulisem jälile saada. Maksu- ja Tolliamet plaanib 2019. aastal panna rõhku seadusemuudatustele, mis võimaldaksid ametil senisest tõhusamalt oma järelevalvelisi eesmärke täita. Eesmärgiks on luua tegutsemisraamistik ja otsida tekkinud probleemi uusi lahendusviise.

Uuringu tulemusena selgus, et peamised probleemid, mis takistavad tõhusat ennetustegevuse läbiviimist on: piisava inimressursi puudus, koostöö arendamine ei ole järjepidev, ennetustegevustega ei alustata võimalikult vara. Ametnike teadmised ei ole piisavalt laialdased, tollis kasutatav uuenduslik tehnika tuleb õigeaegselt kaasajastada ehk tegeleda selle tarkvara õigeaegse uuendusega. Vajalike massandmete puudus ning elanikkonna teavitamine pole piisav ja järjepidev. Karistuspoliitika ei anna oodatuid tulemusi, mille tõttu ei kujune hea kohtupraktika, mis võimaldaks kiiremini lahendada juhtumeid. NPALS-i nimekirjadesse ei suudeta võimalikult kiiresti lisada uute ainete andmeid, mis on tihedalt seotud inimressursi puudusega – uute psühhoaktiivsete ainete ekspertiis ja tuvastamine võtab väga palju aega ning menetlusprotsessid on pikad.

Vastates uurimisprobleemile, kui tõhus on ennetustegevus Maksu- ja Tolliametil posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks, võib lõputöö uuringu tulemusel

hinnata, et MTA teostatavad ennetustegevused ei ole väga tõhusad ja ei anna oodatuid tulemusi. Kirjeldatud aluseks võttes saab esitada mitmeid ettepanekuid MTA ennetustegevuse tõhustamiseks. Esimese lahendusena töid pea kõik intervjueeritavad välja ressursside suurendamist. Tuleks värvata rohkem ametnikke, et teostatavad ennetustegevused oleksid veel tõhusamad, tabamuste arv suureneks ning menetlused oleksid kiiremad ja efektiivsemad. Teisena mainisid mitmed intervjueeritavad, et ennetustegevustega tuleb alustada võimalikult vara (käesolev töö, lk 23), järjepidevalt tegeleda teavituskampaaniatega, mis räägivad uimastite negatiivsest mõjust nii inimese organismile kui ümbruskonnale ja riigi siseturvalisusele. Tuleks panna rõhku sotsiaalmeedias kajastatavatele teavitustele. Eesti riik on E-riik ning inimesed veedavad palju oma aega just internetis, kust saavad palju informatsiooni (käesolev töö, lk 9). Lõputöö koostaja ettepanek oleks kaasata Eesti noori filmitegijaid loomaks lühi dokumentaalfilme, mis näitaksid, kuidas näeb uimastite tellijate, edasimüüjate ja tarvitajate elu, millega nad puutuvad kokku ning milliseid tagajärgi toob nende tegevus. Reaalse elu vaatepilt mõjub väga hästi inimeste suhtumist ning paneb neid mõtlema ja ennetavalt käituma oma tuleviku suhtes.

Kolmanda ettepanekuna tuleks kindlasti välja tuua järjepidevat koostöö arendamist nii siseriiklike kui välisriikide asutustega (käesolev töö, lk 22). Siseriiklike asutuste puhul tuleks pidada läbirääkimisi telekommunikatsiooni ettevõtetega. Telekommunikatsiooni ettevõtetega tuleks läbi rääkida võimalusest edaspidi kõnekaardid telefoninumbriga isiksustada ehk kõnekaardi soetamisel tehakse isiku dokumendist koopia, pilt ning seotakse see konkreetse isikuga. Koostöö võiks olla teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, et täiendada ja jagada pidevalt informatsiooni ning luua ühiskasutatavaid andmebaase, kust saaks värsket informatsiooni olukorrast, millised keelatud ained on praegu käibes, mida on uut ilmnenud. Taolist andmebaasi kasutas ka Eesti, mille nimetuseks oli VAHIS. Peeti arvestust uutest psühhoaktiivsetest ainetest, tehti ettepanekuid ning lisati uusi psühhoaktiivseid aineid kontrollnimekirjadesse. Praegu on süsteem suletud ning ei ole kasutusel. Autori arvates võiks luua eraldi töögrupi, mis tegeleks selle süsteemi arendamisega ja ülalpidamisega, et tulevikus töötavad ametnikud kohe töökohal saaksid kasutada seda andmebaasi, tutvuda sealoleva infoga ning täiendada oma teadmisi. See põhimõte laieneb NPALS-i uute psühhoaktiivsete ainete nimekirja pidevale täiendamisele. Põhjusel, et info ilmumine ja sellele seadusliku aluse loomine võtab väga kaua aega, jäävad mentlusprotsessid viibima või isikud jäävad üldse karistamata süüteo koosseisu puudumise tõttu.

Posti- ja kullersaadetiste tabavuste protsendi suurus sõltub kaasaegse ja uuendusliku tehnika olemasolust. Uuringust selgub, et tollis kasutatava narkoaparaadi töö efektiivsus langed iga kuuga, millest saab teha järelduse, et selline olukord suurendab ekspertiisiasutuse töökoormust ning pikendab menetlusprotsessi aega, sest aparaat ei suuda määrata rohkem kui 50%-se täpsusega aine koostist. Siinkohal oleks ettepanekuks soetada rohkem kaasaegseid tehnilisi vahendeid, et tagada õigeaegne tarkvara uuendus ning tegeleda teabeseirega, et teha õigeaegseid parandusi, muudatusi jne. Nende esiletoodud probleemide puhul on oluline kõikide ametnike ja töötajate täiendatud teadmised olukorrast, kuidas tuleb tegutseda ning mõelda ennetavalt. Mõtlemiskohaks on koostöö välisriikidega. Autori ettepanekuks on võimaldada MTA ametnike lähetusi Euroopa Liidu riikidesse partnerasutustesse missioonidele. Erinevate riikide ametnikud saaksid tutvuda iga riigi töö- ja ennetuskontseptsioonidega ning jagada kogemusi ja teadmisi. Ettepanek sarnaneb PPA *Frontex*'i programmi põhimõttel.

Karistuspoliitika paremaks toimimiseks, peaksid tehtavad seaduste muudatused toimuma koostöös ekspertgruppidega. Sinna kuuluvad spetsialistid saaksid hinnata näiteks CPTED ja SARA mudelite põhjal kuritegevuse ennetamise taset, mis toimub keskkonna kujunduse kaudu. (käesolev töö, lk 20-21) Tähtis on asjaolu, et seadused oleksid kaasajastatud, mille tulemusena muutuvad kriminaalmenetlused efektiivsemateks. Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna narkotalituse Raul Koppelmaa sõnul 19.03.2019 vastu võetud muudatustega karistusseadustikus ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega (KrMs 202) on võimalik karistusseadustiku 12. peatüki I jaos sätestatud kuriteo toimepanemises kahtlustatavat või süüdistatavat isikut sõltuvushäire ravimise või selle häire kontrolli all hoidmisega mõjutada edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest. Menetluse üleandmisel prokuratuurile võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul taotleda, et kohus lõpetaks kriminaalmenetluse isiku ravile suunamisel. Eeltoodu oleks üheks võimaluseks narkootikumide tarvitamise ja narkomaania leviku piiramisel.

Lõputöö koostaja viimaseks ettepanekuks oleks üle vaadata MTA kuriteo- ehk uimastiennetuse kontseptsioon ning võtta kasutusele näiteks SARA neljatasandilise protsessi kaardistus. Mudeli lähenemisviis aitab paremini kindlaks teha probleemi olemasolu, analüüsida probleemi olemust, kavandada sekkumismeetmeid näiteks postisaadetiste kaudu uimastikaubanduse vähendamiseks ning edaspidi jälgida ja hinnata ennetusprogrammi tõhusust. (käesolev töö, lk 21)

KOKKUVÕTE

Lõputöö teema aktuaalsus tuleneb Maksu- ja Tolliameti arengukavast 2019 (Maksu- ja Tolliamet, 2019) ja Siseministeeriumi uimastitarvitamise vähendamise poliitika Valge raamatust 2014-2020 (Siseministeerium, 2014), mille järgi posti teel saadetavate narkootikumide lihtne kättesaadavus ja kiire levik tekitab ohtu Eesti elanikkonna tervisele ja sisejulgeolekule. Narkootiliste, psühhotroopsete ja uute psühhoaktiivsete ainete avastamise võimalikkus postipakkidest ning nende käitlemise tõkestamise ennetustegevused on aktuaalsed ja vajalikud, kuna riskiks ei ole üksnes tarvitamine, vaid ka selle kerge kättesaadavus.

Lõputöö uudsus seisnes selles, et varem ei ole uuritud narkootiliste ainete kerget kättesaadavust interneti kaudu ning nende käitlemist tõkestavaid ennetustegevusi. Posti- ja kullersaadetiste ning narkootiliste ainete teemadel on varasemalt koostatud lõpu- ja magistriritöid, kuid kõikides nendes töödes ei käsitletud kerget kättesaadavust ja ennetustegevusi.

Antud lõputöö uurimisprobleemina püstitati uurimisküsimus: kui tõhus on ennetustegevus Maksu- ja Tolliameti posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks? Täpsustavateks uurimisküsimusteks oli kaks küsimust: kui suures koguses tuleb keelatud uimasteid läbi e-kaubanduse posti teel Eestisse ning milline ja kui tõhus on Maksu- ja Tolliameti ennetustegevus? Sellest tulenevalt oli lõputöö eesmärgiks selgitada välja Maksu- ja Tolliameti ennetustegevusi ja nende tõhusust, mis tõkestavad posti teel saadetavate narkootikumide käitlemist. Uurimisprobleemi lahendamiseks korraldas autor intervjuusid Maksu- ja Tolliameti kolme uurijaga ning kuue tolliinspektoriga. Iga intervjuueeritavale saadeti personaalne küsimustik, millele vastati kirjalikult.

Lõputöös oli neli uurimisülesannet. Esimeseks uurimisülesandeks oli analüüsida uuringute ja teaduskirjanduse põhjal e-kaubanduse olemust ning narkootilisi, psühhotroopseid ja uusi psühhoaktiivseid aineid. Teiseks uurimisülesandeks oli analüüsida peamiste ennetustegevuste mudeleid ja ennetustöö kontseptsioone teaduskirjanduse põhjal. Kolmandaks uurimisülesandeks oli analüüsida intervjuueeritavate arvamusid posti teel saadetavate narkootikumide olukorrast ning ennetustegevusest posti teel saadetavate narkootikumide käitlemise tõkestamiseks. Neljandaks ja viimaseks uurimisülesandeks oli sünteesida teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ennetustegevuste tõhususe

väljaselgitamiseks ning teha järeldusi ja ettepanekuid ennetustegevuste tõhustamiseks narkootiliste ainete käitlemise tõkestamiseks.

Uurimustöö tulemusena saab järeldada, et MTA ennetustegevuste tõhusamaks muutmise lahenduseks on järjepidev ennetustegevus eelkõige elanikkonna teavitamine läbi kõikide meediakanalite ning muude toimingute (koolide külastamine, koolituste korraldamine, mõjusate visuaalide loomine) ning ennetustöö arendamine – kuriteoennetuse mudelite kasutamine, uuringud, programmide hindamine, professionaalse taseme tõstmine, kvaliteedi kindlustamine, koostöö arendamine. Vajalik on kesksete andmebaaside või muude andmebaasidega sidemete loomine, kus luuakse tingimused kogemuste ja ennetustegevuseks vajamineva informatsiooni vahetamiseks. Ühtlustada on vaja tegevusi, et posti teel saadetavate narkootiliste ainete menetlused oleksid kiired ja efektiivsed ning menetluses olevad partnerasutused (EKEI, kohtud) ei oleks ülekoormatud. Tähtis on tagada uuenduslike ja kaasaegsete tehniliste vahendite olemasolu efektiivsemaks tööks postisaadetiste kontrollimisel. Eeltoodut arvestades on vajadus töötada välja ning võtta kasutusele alternatiivvariandid ja mõjutusvahendid ennetamiseks isikute edasisi õigusrikkumisi.

Lõputöös püstitatud eesmärk sai täies mahus täidetud ning uurimisküsimused on leidnud vastused. Lähtudes asjaolust, et lõputöös käsitletud valdkond on väga lai ja uudne ning töö maht ei võimalda analüüsida kõiki MTA uimastiennetuse süsteemiga seonduvaid aspekte, siis on vajalik selles valdkonnas läbi viia täiendavaid uuringuid. Lõputöö koostaja pakub uuteks uuringu teemadeks hinnata MTA ennetustegevusi ning koostöös töötada välja ennetustegevuse kontseptsioon, uurida alternatiivvariante ja mõjutusvahendeid, mis aitavad vältida isikute edasisi õigusrikkumisi.

SUMMARY

The actuality of the thesis was the Tax and Customs Board development plan 2019 (Tax and Customs Board, 2019) and the Ministry of the Interior's White Paper 2014-2020 on Drug Use Reduction. The possibility of detecting narcotic drugs, psychotropic substances, and new psychoactive substances in postal parcels. Preventive measures to stop their handling are topical and necessary, as the risk is not only their use but also their easy availability.

The title of the thesis is „Availability and Prevention of Drug Ordered by Post”. The thesis is written in the Estonian language and has 77 pages with 7 annexes. Fifty-four different works of literature and sources have been used and all of them have been referred to in this analysis.

As a research problem of this dissertation, an investigation question was asked: how effective is the preclusion activity in the Tax and Customs Board in preventing the handling of drugs sent by post? The specific research has two extra questions: to what extent do illicit drugs enter Estonia through e-commerce by mail, what and how effective is the prevention activities of the Tax and Customs Board? The dissertation aimed to find out the prevention activities of the Tax and Customs Board and their effectiveness, which will prevent the handling of drugs sent by post. In order to solve the research questions, the author conducted interviews with three investigators of the Tax and Customs Board and six customs inspectors. A personal questionnaire was sent to each interviewee, which answered in a written form.

As a result of the research, it can be concluded that the solution to make preclusion activities more effective are: to continue prevention led by informing the population through all media and other activities (visiting schools, organizing training, creating effective visual types) and developing prevention by using crime prevention models, research, evaluating programs, quality assurance and development of cooperation. Establishing links to central databases or other sources where conditions created for the experience exchange. To harmonize the activities of prevention staff that the procedures for drugs sent by post are fast, and efficient, and the pending partner institutions (EKEI, courts) are not overburdened. To provide innovative and modern technical means for more efficient work in checking postal items. Develop, implement alternatives, and sanctions to prevent further offenses by individuals.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

A King, L. & M Corkery, J., 2018. An index of fatal toxicity for new psychoactive substances. *Journal of Psychopharmacology*, 32(7), pp. 793-801.

Ait, J., 2017. *E-kaubanduse kasutamine on tõusuteel*. [Võrgumaterjal]Leitav: <https://blog.stat.ee/2017/01/19/e-kaubanduse-kasutamine-on-tousuteel/?highlight=e-kaubandus> [Kasutatud 01.01.2020].

Angulo-Arreola, I. A., Bastos, F. I. & Strathdee, S. A., 2011. Substance Abuse and HIV/AIDS in the Caribbean: Current Challenges and the Ongoing Response. *Journal of the International Association of Providers of AIDS Care*, 16(1), pp. 56-74.

Broseus, J., Rhumorbarbe, D., Mireault, C., Ouelette, V., Crispino, F. & Decary-Hetu, D., 2016. Studying illicit drug trafficking on Darknet markets: Structure and organization from a Canadian perspective. *Forensic Science International*, 10, pp. 1-14.

Coffey, C. & C. Patton, G., 2016. Cannabis Use in Adolescence and Young Adulthood: A Review of Findings from the Victorian Adolescent Health Cohort Study. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 61(6), pp. 318-327.

E. Creppage, K., Yohannan, J., Williams, K., M. Buchanich, J., J. Songer, T., R. Wisniewski, S. & Fabio, A., 2018. The Rapid Escalation of Fentanyl in Illicit Drug Evidence in Allegheny County, Pennsylvania, 2010-2016. *Public Health Reports*, 133(2), pp. 142-146.

EMCDDA, 2017. *Drugs and the darknet*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/6585/TD0417834ENN.pdf> [Kasutatud 01.03.2020].

EMCDDA, 2019. *Statistical Bulletin 2019 – prevalence of drug use*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.emcdda.europa.eu/data/stats2019/gps> [Kasutatud 26.04.2020].

Felson, M., 2018. Policy Levels for Situational Crime Prevention. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 679(1), pp. 198-201.

- Fogel, J. & Shlivko, A., 2016. Reality Television Programs Are Associated With Illegal Drug Use And Prescription Drug Misuse Among College Students. *Substance Use & Misuse*. 2016, 51(1), pp. 62-72.
- Foshee, V. A., Dixon, K. S., Ennett, S. T., Moracco, K. E., Bowling, J. M., Chang, L. Y. & Moss, J. L., 2014. The Process of Adapting a Universal Dating Abuse Prevention Program to Adolescents Exposed to Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(12), pp. 2151-2173.
- Freund, C. L. & Weinhold, D., 2004. The effect of the Internet on international trade. *Journal of International Economics*, 62(1), pp. 171-189.
- Gainsbury, S. M., Browne, M. & Rockloff, M., 2018. Identifying risky Internet use: Associating negative online experience with specific online behaviors. *New Media & Society*, 21(6), pp. 1232-1252.
- Gibbs, M., 2011. Anonymous drugs to your door? *Network World*, 28(11), p. 35.
- Gorta, A., 2009. Illegal drug use by police officers: using research and investigations to inform prevention strategies. *International Journal of Police Science & Management*, 11(1), pp. 85-96.
- Hsing, Y., 1996. An Analysis of Arrests Regarding Illegal Drugs: The Determinants and Policy Implications. *American Journal of Economics & Sociology*, 55(1), pp. 53-60.
- Justiitsministeerium, 2019. *Kriminaalpoliitika*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/statistika-ja-uuringud/statistika-andmebaas> [Kasutatud 01.03.2020].
- Kalmus, V., Linno, M. & Masso, A., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 26. 04. 2020].
- Karistusseadustik* (2002) RT I 2001, 61, 364.
- Kiipus, M., Eik, E., Laane, E. & Laane, K., 2004. Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat. Tallinn: OÜ Dada AD.

- Lepik, K., 2013. *Narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine suure varalise kasu saamise eesmärgil. Magistritöö.* Tartu: Tartu Ülikool. [Võrgumaterjal] Leitav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31250/lepik_kerli.pdf [Kasutatud 25.12.2019].
- Maksu- ja Tolliamet, 2019. *Arengukava 2019.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/strateegia/arengukava_2019.pdf [Kasutatud 30.12.2019].
- Marklund, J. & Åhrberg, S., 2017. Evaluation of an area in Sweden using crime Prevention through Environmental Design (CPTED). Rootsi: Rootsi Ülikool.
- Mosst, J., 2018. Prevention Diaries. *Health Promotion Practice*, 19(3), pp. 323-325.
- MTÜ Eesti E-kaubanduse Liit, 2020. *Eesti e-kaubanduse statistika ja trendid.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://e-kaubanduseliit.ee/eesti-e-kaubanduse-statistika/> [Kasutatud 10.03.2020].
- Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus (NPALS) (2005) RT I 2005, 24, 180.*
- Otter, M., 1997. *Narkootikumid.* Tallinn: Huma.
- Politsei- ja Piirivalveamet, 2018. *Ennetustöö kontseptsioon.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politsei.ee/files/Ennetus/politsei-ja-piirivalveameti-ennetust-kontseptsioon-sept-2018-.pdf?40da87a884> [Kasutatud 01.01.2020].
- Raudla, K., 2015. *Varimajandus e-kaubanduses ning sellest tulenev maksukahju Eestis. Magistritöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia. [Võrgumaterjal] Leitav: https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/24/2015_Raudla.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud 20.01.2020].
- Ravimiamet, 2019. *Uued psühhoaktiivsed ained.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ravimiamet.ee/uued-psuhhoaktiivsed-ained> [Kasutatud 30.04.2020].
- Ravimiseadus (2005) RT I 2005, 2, 4.*

- RIA, 2020. Uute psühhoaktiivsete ainete varajase hoiatuse infosüsteem. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riha.ee/Infosüsteemid/Vaata/vahis> [Kasutatud 21.01.2020].
- Rootalu, K., 2014. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/avaleht> [Kasutatud 01.12.2019].
- Sherman, L. W., Farrington, D. P., Welsh, B. C. & MacKenzie, D. L., 2002. Evidence-Based Crime Prevention. [Võrgumaterjal] Leitav: https://books.google.ee/books?hl=ru&lr=&id=p-aCAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Evidence-Based+Crime+Prevention&ots=5QtnKAsDP3&sig=uJErRFAMfNF7C0_6q1E0j8RBNsw&redir_esc=y#v=onepage&q=Evidence-Based%20Crime%20Prevention&f=false [Kasutatud 26.01.2020].
- Siseministeerium, 2014. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika. Valge raamat. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/valge_raamat.pdf [Kasutatud 26.01.2020].
- Siseministeerium, 2019. Siseturvalisuse arengukava 2015-2020. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/siseturvalisuse_arengukava_2015-2020_kodulehele.pdf [Kasutatud 02.03.2020].
- Statistikaamet, 2019a. *16-74-aastased arvuti- ja internetikasutajad – kasutamine, aasta, rühm ning näitaja*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> [Kasutatud 01.03.2020].
- Statistikaamet, 2019b. *16-74-aastased internetikaubanduse kasutajad - rühm kokku, aasta, näitaja ning viimaste tehingute aeg*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> [Kasutatud 01.03.2020].
- Stel, J., 2001. Preventsiiooni käsiraamat: alkohol, narkootikumid ja tubakas. Tallinn: Prisma Print.
- Suhartini, E., Roestamy, M. & Yumarni, A., 2019. Prevention and Eradication of Drug Trafficking in Indonesia. *UNTAG Law Review (ULREV)*, 3(1), pp. 39-56.

Zahm, D., 2007. Using Crime Prevention Through Environmental Design in Problem-Solving. *Problem-Oriented Guides for Police Problem-Solving Tools Series*, 8, pp. 1-70.

Talvik, R., 1998. *Riski hindamine*. Tallinn: Tolliamet.

Tehnikarott, 2013. *Mis on Silk Road?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://thetechnorat.wordpress.com/2013/10/13/mis-on-silk-road/> [Kasutatud 28.12.2019].

Tervise Arengu Instituut, 2019. *Narkomaania ennetamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania/narkomaania-ennetamine> [Kasutatud 27.01.2020].

Tikerpe, S., 2017. E-riik. Mis see on, miks see on ja mis sellega edasi saab? [Võrgumaterjal] Leitav: <https://medium.com/digiriik/e-riik-mis-see-on-miks-see-on-ja-mis-sellega-edasi-saab-49e5c74ae1aa> [Kasutatud 26.04.2020].

Tinasti, K., 2018. HIV and AIDS among adolescents who use drugs: opportunities for drug policy reform within the sustainable development agenda. *Journal of the International AIDS Society*, 21, pp. 85 – 88.

Tolliseadus (2017) RT I, 16.06.2017, 1.

Valgus, 2009. *Narkootilised ained*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kliinik.ee/haiguste_abc/narkootilised-ained/id-1182 [Kasutatud 01.03.2020].

Van Deursen, A. J. & Helsper, E. J., 2017. Collateral benefits of Internet use: Explaining the diverse outcomes of engaging with the Internet. *New Media & Society*, 20(7), pp. 2333-2351.

Walton, D., 1995. Crime Prevention. *Probation Journal*, 42(2), pp. 122-123.

Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. [Võrgumaterjal] Leitav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf [Kasutatud 30.12.2019].

Õunapuu, L., 2012. *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes.*

[Võrgumaterjal] Leitav:

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/ettekavatsetud_valim.html

[Kasutatud 26. 04. 2020].

Бойкова, А. В. & Брагин, Л., А., 2018. Ассортимент как фактор стимулирования продаж в электронной торговле. *Журнал Российское Предпринимательство*, 19(3), стр 697 – 708.

Киселёв, В. И., 2017. Информационное обеспечение исследования наркопреступности как социального явления. *ВЕСТНИК ТОГУ*, 4, стр 379 – 382.

Лисицына, М. М., Михайлова, Ю. В. & Халиуллин, Н. И., 2015. Социальное исследование употребления психоактивных веществ в странах балтийского региона. Российский компонент международного исследования. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*, 7, стр 96.

Lisa 1. Intervjuu Reet Rossmaniga

1. Tutvustage ennast ning kellena Teie töötate.

„Reet Rossman, töötan tollis alates aastast 2001, Posti PP, juhtivinspektorina.“

2. Kuidas näeb välja Teie töökorraldus?

„Kuna Omniva deklarandid kontrollivad kõik saadetised 100 %-st läbi, siis sorteerivad nemad tollile esmase riskianalüüsi alusel saadetised, mis lähevad läbi röntgeni ning edastatakse meile. Meie juba avame ja kontrollime saadetises olevat kaupa.“

3. Kui tihti leiate tööl postipakkide seast keelatud aineid – pakke kus on narkootilised, psühhotroopsed või uued psühhoaktiivsed ained?

„Peaaegu igapäev, nädalas keskmiselt 6-12 pakki.“

4. Milliseid narkootilisi ja psühhotroopseid aineid olete leidnud oma tööaja jooksul?

„MDMA (ecstasy) pulbri kujul, tablettidena, LSD margid, kanepi tooted (marihuaana, hašiš, seemned), pilotsiini ja psilotsübiini sisaldavad seemed, kokaiin, heroiin, amfetamiini.“

5. Milliseid keelatud aineid avastate kõige tihedamini postipakkidest?

„Erinevaid pulbreid, marihuaana ja ecstasy kahtlusega tablette.“

6. Millistest riikidest tulevad pakid keelatud ainetega?

„Holland, Inglismaa, Saksamaa.“

7. Milline on pakkide olemus – kas pakkidel on mingisugused omapärased tunnusjooned, mille järgi tuvastate, et seal on keelatud ained?

„Tuvastame riikide järgi, käekirja, saaja ja saatja järgi. Kuna pakke tuleb pidevalt, siis mõned ka korduvad. Me jätame need meelde ning juba esmase kontrolli käigus saame kiiresti tuvastada pakki keelatud ainetega.“

8. Kuidas näeb välja pakkide kontroll? Kas kohe avamisel vormistatakse kõikvõimalikud dokumendid, või esialgu tehakse esmane vaatlus ja järelus?

„Kõigepealt tehakse esmane vaatlus, narkotestid, kasutame aparati, mis on mõeldud kiireks narkootiliste ainete testimiseks (saada teada, millest koosneb aine) ja siis vormistatakse dokumendid ehk süsteemi vormistatakse läbivaatuse akt, lisatakse pildid (tehakse fototabeleid). Seejärel üleandmis-vastuvõtmine aktiga anname edasi menetlusse või uurijatele, nemad alustavad menetlust ja saadavad ained ekspertiisi.“

9. Kas töökohal on Teil olemas näiteks tehnilised vahendid, mis võimaldavad kohe tuvastada, mis ainega on tegemist? Kui jah, siis kas selline vahend on piisavalt efektiivne või mitte (on vaja näiteks tarkvara uuendust või uut vahendit jne)?

„Meil on olemas narkoaparaat ja kiirtestid. Mõlemad vahendid 100 % aineid ei tuvasta aga alati on võimalik kahtluse korral saata ekspertiisi. Olemasolevad vahendid on efektiivsed 50%.“

10. Milliseid vahendeid kasutate veel keelatud ainetega pakkide avastamiseks?

„Keelatud ainetega pakke avastavad veel ka koerad.“

11. Kas tihti saadate aineid ekspertiisile? Milleks?

„Jah, tihti, et saada teada narkootilise aine nimetus ja puhas kogus.“

12. Kas on kunagi saadetud ka suurtes kogustes narkootilisi ja psühhotroopseid aineid posti kaudu ning kui suur see kogus oli?

„Mõned korrad on olnud marihuaanat 3-4 kg, amfetamiini 1 kg.“

13. Kas olete saanud ka mingisuguseid vihjeid klientidelt, et keegi saadab teatud nimele paki, milles on keelatud ained? Kas seda juhtub tihti? Kuidas tegutsesite?

„Otseselt tollile ei ole vihjet antud, aga politseilt oleme saanud mõnikord vihjeid. Peale vihjeid esmaselt võtame saadetise jälgimisele, kui teame vähemalt nime või pakinumbrit.“

14. Kuidas kommenteeriksite praegust olukorda, mis on seotud narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega postipakkides?

„Narkootiliste ainete tellimine on natuke vähenenud kui võrrelda eelmise aasta I kv tulemusi ja selle aasta I kv omasid. Riikide TOP on sama, Holland, Inglismaa, Saksamaa. Kõige anonüümsem tellimise võimalus.“

15. Milliseid ennetustegevusi tehakse praegu seoses postipakkides narkootikumide massilise leviku tõkestamiseks? Millised neist olid efektiivsed ja millised ei mõjutanud üldse olukorda?

„Uurimisosakond kajastab erinevates meedia kanalites, juba töös olnud ja karistuse saanud juhtumeid. Pärast seda natuke langes tellimine. Ennetustegevustega tegeleb uurimisosakond, mina ei oska sellele vastata.“

16. Millised vahenditest on sellise töö tegemisel ehk ennetusprotsessis tõhusad, mida võiks muuta, paremaks teha, välja vahetada või üldsegi kasutusest ära võtta?

„Narkoaparaat, kiirtestid, koerad need kõik aitavad avastamisele kaasa. Kõige tõhusam vahend oleks selline aparaat mis sorteeriks juba liinipeal kahtlased saadetised välja.“

17. Kas avastatud keelatud ainete kogused on varieeruvad või jäävad tihti ühte vahemikku?

„Avastatud keelatud ainete kogused jäävad vahemikku mõnest grammist kuni poole kiloni, harvem suuremad.“

18. Kas on märgatud mingisuguseid tendentse avastavate postipakkide puhul, mis sisaldavad narkootilisi ja psühhotroopseid aineid? Kui jah, siis milliseid. Kirjeldage.

„Enamus tooted on pakendatud fooliumist vaakumpakendisse. Pakendatakse veel kosmeetika toodete, toidulisandi ja eriti näomaski pakenditesse.“

Lisa 2. Intervjuu Raina Sesminiga

1. Enda tutvustus. Kus ja kellena töötate?

„Minu nimi on Raina Sesmin ning ma töötan Maksu- ja Tolliametis juba aastast 1998. Peamiselt olen töötanud kontrolli valdkonnas. Kui tolli tööle läksin, oli minu kontrolli valdkonnaks Telliskivi kaubajaama saabuval raudtee veeremid ning TIR veosed. Peale struktuuris toimivate muudatuste töötasin kütusekontrollis ning peale järgmist muudatust asusin tööle Lennujaama kullersaadetiste kontrolli, kus töötan siiani.“

2. Kuidas kommenteeriksite praegust olukorda, mis on seotud narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega postipakkides?

„Kuidas kommenteerida?? Ütlen, et see olukord teeb kurvaks, kuna analoogseid saadetisi liigub palju ning näib, et ka tõusvas joones. Kullerites on õnneks veidi rahulikum kui postis. Aga ikkagi on tõusujoont näha ka meil. Kõige kurvemaks teeb see, et tellijad on paljud alaealised ning noored. Peamiselt, mis kulleritega saabuval on kanep, GBL ning on tellitud ka psühhotroopseid tablette. Muidugi on saabunud ka LSD sarnaseid marke. Aga viimase aja trendiks on ikka kanep, kuna paljud riigid on selle oma riigis legaliseerinud.“

3. Milline näeb välja Teie ennetustegevuseprotsess (riskianalüüs)?

„Riskianalüüsi teostame kullerfirmade poolt esitatud kaubamanifestide alusel. Kullerfirmad esitavad meile enne lennukite maandumist oma manifesti, kust hakkame välja selekteerima kaupu, mis võib meile huvi pakkuda. Varasematelt aastatelt tuvastatud rikkumiste alusel on tehtud ka kriteeriumid (selektiivsusteavitused), milles on ära toodud kas kaubasaaja nimi või aadress kuhu on varasematelt soovitud saata narkootilisi- või psühhotroopseid aineid. Aga on ka kaubasaatja nimelisi, kelle poolt on saadetud varasematelt keelatud tooteid.“

4. Milliseid kullerfirmasid peamiselt kontrollite? Milliseid kontrollite kõige tõhusamalt?

„Kullerfirmadest kontrollime DHL Express Estonia, TNT, UPS ning FEDEX. Kõik meie poolt kontrollitavad kullerfirmad esitavad oma saabuval kaupade manifestid, mille alusel teostame riskianalüüsi.“

5. Kas on mingisugused faktorid, mis mõjutavad kullerfirma kontrollimise tihedust ja põgusust ehk et kontrollitakse rohkem kui teisi? Kirjeldage.

«Eks ikka kujuneb välja mingi kullerfirma, kelle kaudu saabub rohkem keelatud saadetisi. Kuna teatud teguriteks on ka lähteriik, kust antud saadetis saabub.»

Paljudel kauba saate firmadel on kujunenud välja transpordifirma kellega saadetist eksporditakse.“

6. Kuidas on korraldatud kogu ennetustegevuse ehk riskianalüüsi protsess – millest alustatakse ja millega lõpetatakse?

„Alustuseks vaatame manifesti, mida on kahes osas. Üks manifest on nn kolmandatest riikidest saabuvate kaupade manifest (mis vajab deklareerimis) ning teine manifest on euroopaliidu sisene kaubaveo manifest. Enamasti saabuvad keelatud ainet euroopa siseste kauba vedudest. Põhi riikideks on Holland, Itaalia ning ka Sloveenia. Manifestide kontrollimisel lähtume peamiselt sisetundest ning kahtlustes, mis tekivad teatud kaupade nimetusest või saatjast. Muidugi on ka kaubasaajaid, kelle nimi on talletunud mällu. Kui meie poolt on saadetis kontrolli võetud, teostame sellele läbivaatuse, mille tulemusena koostame postisaadetise läbivaatuse akti. Kontrolli teostamise ajal fotografeerime saadetist. Kaubast tehtud fotod lisatakse alati posti- või kaubaläbivaatuse akti juurde. Peale kontrolli teostamist saadame päringu jätku kontrolli asjus uurimisosakonnale ning haldusmenetlusele. Täpsustamiseks, kas antud saadetis pakub uurimisosakonnale huvi või mitte. Kui oleme saanud vastuse uurimisosakonnalt või haldusmenetluse kohta kuidas edasi toimida (peamiselt suunatakse saadetised ekspertiisi). Ekspertiisi teostab Eesti Kohtuekspertiisi Instituut (EKEI). Kui vastus käes paneme kokku dokumendid, milles on postisaadetise läbivaatuse akt, fototabel, kauba üleandmise- ja vastuvõtmise akt ning saadetises olev kaup, mis pakendatud vastavalt turvakotti. Kui saadetisele on saadud analüüsi tulemused ja midagi keelatud ei tuvastatud, tuuakse see saadetis meile tagasi ning edastame selle kullerfirmale kellega antud saadetis Eestisse saabus. Kullerfirma transpordib antud saadetise kaubasaajale. Kui aga tuvastatakse, et saadetis sisaldab keelatud aineid, siis sellisel juhul jääb antud saadetis Eesti Kohtuekspertiisi Instituuti ning edaspidi tegeleb antud kaubasaajaga haldusmenetlus. Seega meie ülesanne on teostada ainult kauba läbivaatus.“

7. Kas selline ennetustegevuse stiil on praegu olnud efektiivne? Kas tuleks midagi muuta, lisada midagi uut või töötada välja uusi kontseptsioone?

„Eks ta mingil määral ikka on. Kuna meile edastatud manifestis ei ole lühikesed ning vaadata tuleb palju, siis on olukordi, kus võib jääda midagi kahe silma vahele. Kui, aga laekub nn selektiivsusteavitus on ka lihtsam antud saadetisi kontrolli võtta.“

Lisa 3. Intervjuu Katrin Polliga

1. Enda tutvustus. Kus ja kellena töötate?

„Minu nimi on Katrin Polli. Olen töötanud Maksu- ja Tolliametis alates 2002. aastast erinevatel ametikohtadel. Praegu töötan tolliosakonna tollijärelevalve valdkonna tollikontrolliüksuse tolliinspektorina. Minu teenistusülesanneteks haldus- ja väärteomenetluste läbiviimine ja nende koordineerimine oma üksuses (k.a Posti tollikontrolli üksuses).“

2. Kuidas kommenteeriksite praegust olukorda, mis on seotud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete toimetamisega posti teel Eestisse?

„Kahjuks saabub Eestisse posti teel väga palju narkootilisi ja psühhotroopseid aineid. Enamus narkootilisi aineid saabub Eestisse posti teel just Hollandist. Aineid tellivad nii alaealised kui ka täiskasvanud. See vaatepilt teeb üsna murelikuks. Paljud isikud tellivadki aineid interneti vahendusel, kuna see on mugavam ja ohutum, lootes sealjuures mitte vahele jääda.“

3. Milliseid ennetustegevusi olete rakendanud kuller- ja postisaadetistest avastatud narkootikumide massilise leviku tõkestamiseks?

„Menetluste läbiviimise käigus oleme selgitanud isikutele, milliseid tagajärgi toob kaasa narkootiliste ainete Eestisse toimetamine posti teel lisaks rahalisele karistusele või arestile (nagu nt kaotab isik võimaluse saada tulevikus tööle avalikus teenistuses). Lisaks koostöös uurimisosakonnaga on telesaate „Krimi“ vahendusel antud vaatajatele ülevaade milliseid aineid posti teel Eestisse toimetatakse. Sellega antakse ühtlasi üldsusele ka teada, et tõenäosus vahele jäämiseks on täiesti olemas. Kas eelnimetatud ennetustegevused on olnud efektiivsed või võiks veel midagi rakendada? Ütleme on ja ei ole ka. Selgituseks lisan, et noorte osas oleme ka menetlusi lõpetanud, kui isikul ei ole olnud eelnevaid samalaadseid rikkumisi ja ta saab aru oma teo keelatusest. Isikud on hakanud paremini arusaama narkootiliste ainete tellimiste ja tarvitamistega seotud võimalikest tagajärgedest. Küll aga, et efektiivsust veelgi tõsta, tuleks eelkõige külastada koole ning rääkida õpilastega, tuues elulisi näiteid. Koostada koolidele nt infovoldikuid ja kajastada uudiseid Instagrammis. Ja seda just sellepärast, et paraku on narkootikumide tellimine ja tarvitamine tõusvaks trendiks saanud just noorte seas.“

4. Millistest õigusaktidest lähtutakse väärteomenetluse läbiviimisel?

„TS, NPALS, VTMS, KarS, KrMS.“

5. **Kas kasutatavad õigusaktid toetavad piisavalt vääртеomenetluse läbiviimist ja lõpptulemuse saavutamist või kuskil on puudused, mis ühel või teisel moel takistavad tööd?**

„Jah toetavad, pole probleeme ette tulnud.“

6. **Milliseid karistusmäärasid kohaldatakse süüteo toimepannud isiku suhtes ?**

„Rahatrahvi või aresti.“

7. **Kas menetluse läbiviimisel võetakse arvesse isiku vanust, eelnevaid rikkumisi jne?**

„Võetakse.“

8. **Justiitsministeeriumi statistika alusel pannakse Eestis toime kõige rohkem narkootiliste ja psühhotropsete ainetega seonduvaid süütegusid. Millised oleksid need mõjutuvahendid eelnimetatud süütegude vähenemisel?**

„Nagu ma ennist juba mainisin, siis süütegude vähenemisel mängib kindlasti olulist rolli ennetustegevus. Samuti võiks tulevikus pidada läbirääkimisi telekommunikatsiooni ettevõtetega selles osas, et oleks võimalik edaspidi ka kõnekaardi telefoninumbriga isikut siduda (nt selle ostmisel tehakse isikut tõendavad dokumendid koopia ning seotakse see isik kõnekaardi telefoninumbriga). Olen seisukohal, et kui meil oleks see võimalus, jätaksid paljud inimesed narkootilised ained tellimata.“

9. **Teadaolevalt avastatakse saadetistest ka uusi psühhoaktiivseid aineid, mis ei ole narkootiliste ja psühhotropsete ainete nimekirja veel kantud. Arvestades asjaolu, et ained pole nimekirja kantud, ei ole need ka seaduse mõistes keelatud. Seega puudub süüteo koosseis ning isikute suhtes sanktsioone rakendada ei saa. Kui palju on selliseid olukordi MTA-s esinenud? Kas isikud saavad siis oma saadetise kätte?**

„Ma täpselt arvu ei oska öelda, aga ikka on esinenud. Olenemata sellest, et isikuid vastutusele võtta ei saa, me aineid kätte ei anna. Nimelt kujutavad ka narkootiliste ja psühhotropsete ainete analoogid tõsist ohtu rahva tervisele. Lisaks ei ole ainetega tehtud kliinilisi uuringuid inimestel ning ainete omadused ja toksikoloogiline profiil on teadmata. Ainete tarvitajatel on muuhulgas tõsine oht neid üle doseerida, kuna ohutud annused ei ole teada. Teadaolevalt puudub taolistel narkootiliste ainete analoogidel ka meditsiiniline kasutusala ning nende tarvitamine on seostatav tervisekahjustuste ja surmajuhtumitega kogu maailmas. Eeltoodust tulenevalt narkootilise aine analoogne kauba omanikule kätte ei anna,

kuna esineb vahetu oht nii talle kui ka kolmandate isikute tervisele. Selles osas viime me läbi haldusmenetlust, tuginedes korrakaitseadusele.“

10. Kui võrrelda väärteo- ja kriminaalmenetlusi, siis milliseid on rohkem?

„Minule teadaolevalt on väärteomenetlusi olnud vähem kui kriminaalmenetlusi.“

11. Kas Teie arvates tuleks tulevikus narkootikumidega seotud juhtumite uurimisel rakendada selliseid meetmeid, mis erinevad praegusest?

„Ma arvan, et ennast tuleb pidevalt täiendada ja arendada. Kindlasti peame arvestama, et kuritegelik maailm on pidevas muutuses ja sellele vastavalt peame ka meie jooksvalt olema suutelised rakendama meetmeid, mis aitaks narkootikumidega seotuid juhtumeid paremini lahendada.“

12. Millised oleksid Teie ettepanekud, kuidas muuta Maksu- ja Tolliameti tööd postinarko osas?

„Vot see küsimus jääb mulle natukene arusaamatuks....mida täpselt mõtled? Eelpool ma tegin nt ettepanekuid ennetustöö osas, et väheneks narkootikumide toimetamine Eestisse posti teel, lisaks veel koostöö telekommunikatsiooni ettevõtetega.“

Lisa 4. Intervjuu MTA narkotalituse vanemuurijaga

1. Iseloomustus (nimi, ametiasutus, ametikoht, millega tegelete).

„MTA UO narkotalitus, vanemuurija.“

2. Milliseid narkootilisi ja psühhotroopsed aineid tellitakse (milliseid kõige tihedamini) ning millised on kogused?

„Tellitakse erinevaid aineid, põhiliselt MDMA. Kogused varieeruvad, enamasti tellitavaid koguseid jäävad pigem suure koguse alammäära lähedale.“

3. Kes tavaliselt jäävad narkootikumide tellimisega vahele?

„Raske küsimuse sisust aru saada, vahele võib jääda igauks, kes tellib.“

4. Milline on kuritegu panevate inimeste vanusegrupp (eelmise küsimuse alusel)? Millises vanusegrupis on kõige suurem osa kuritegijaid?

„Peamiselt vanuses 18-30 aastat.“

5. Kuidas Teieni jõuab info sellest, et teatud isik tellis keelatud narkootilisi aineid interneti kaudu ja on oodata nende tulekut postile või siis ta saab need kätte?

„Info postipakist jõuab meieni läbi postitöötajate, kes kontrollivad saadetiste sisu.“

6. Millised on tagajärjed nendel inimestel ja millist karistust neile rakendatakse?

„Karistus määratakse vastavalt KarS § 184 lg 1.“

7. Kui ulatuslik on juhtumiga tegelemine ja selle lahendamine, et tellitud kaup ei jõuaks teiste inimeste kätte? Mida tehakse (millised toimingud)? Kelle teiste kätte?

„On paika pandud sihtriigid, millest saabuvald saadetisi kontrollitakse tihedamalt postitöötajate poolt. Postitöötaja avastab saadetise, milles narkokahtlusega aine, seda kontrollib MTA töötaja, edasi saadetakse narkokahtlusega aine EKEI-sse ekspertiisi ja vastavalt ekspertiisi tulemusele alustatakse kas kriminaalmenetlus või väärteomenetlus.“

8. Järelevalve piisavusest. Kui suur see on ja kas tulemused on pigem positiivsed või negatiivsed?

„Seda peaks hindama juba mõni teine asutus, kas meie töö on selles osas piisav või mitte.“

9. Kui tegeleda narkootikumidega seotud juhtumite uurimisega ja ennetamisega sama teed pidi nagu praegugi, kuhu see trend võib kokkuvõttes jõuda?

„Ehk millised on praegu ennetuskampaaniad ning kuidas mõjutab sissetulevate keelatud ainete kogust.“

10. Kui ohtlik on see teema elanikkonnale?

„Sama ohtlik, kui igasugune teine narkootikumide käitlemine ja tarvitamine.“

11. Milline olukord on praegu Eestis internetist tellitavate narkootikumide ja psühhotropsete ainetega? Kui suur hõivatus on sellega Eesti elanikkonnal (vastuses võib kajastada kui oma arvamust kui ka arvulisi näitajaid ehk kui palju oli pakke konfiskeeritud)?

„Aastal 2018 avastati ligikaudu 742 saadetist, milles oli narkootilisi või psühhotropseid aineid, 2019 aasta kolme kvartali eest 602 saadetist.“

12. Kas on teada, kust kaudu tellitakse narkootikume, milliseid portaale kasutatakse ning kuidas makstakse nende tellimuste eest?

„On küll teada, tellimine toimub läbi nn tumeveebi ja üldiselt makstakse krüptovaluutas.“

13. Millal hakati narkootiliste ja psühhotropsete ainete Eestisse sissetulekuga pingsamalt tegelema ja mis oli selle põhjuseks?

„Aastal 2016, kuna posti teel tellitavate narkootiliste ainete saadetiste arv kasvas mitmekordselt.“

14. Kas era kullerfirmad teevad Teiega koostööd teavitades Teid kahtlastest pakkidest või inimestest, kes võivad tellida keelatud aineid? Kommenteerige seda.

„MTA teeb koostööd erinevate kullerfirmadega.“

15. Kui suur osa juhtumitest läheb uurimisele üle Politsei- ja Piirivalveametisse? Kas nad kaasavad Teid ka menetlusprotsessi?

„Üksikud juhtumid antakse menetlemiseks PPA-le. Me ei kaasa üksteist oma menetlustesse, iga asutus menetleb oma kriminaalasju või väärteguisid ise.“

Lisa 5. Intervjuu MTA narkotalituse vanemuurijaga

1. Enda tutvustus. Kellena töötad?

„Töötan Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna narkotalituses vanemuurijana.“

2. Kuidas näeb välja sinu töö?

„Minu põhiülesanne on narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud kuritegude kohtueelne uurimine. See tähendab kõikide uurimisasutuse poolt läbiviidavate uurimistoimingute (näiteks ülekuulamised, kinnipidamised, läbiotsimised ja muu sellise) läbiviimine, mille lõpptulemusena panen kokku kriminaalasja toimiku ja edastan selle prokuratuuri. Suur osa tööst ongi koostöö prokuratuuriga ning vajadusel ka teiste uurimisasutustega.“

3. Milliseid õigusakte kasutad kõige rohkem oma läbiviidavas menetlusprotsessis?

„Mina lähtun oma töös peamiselt kriminaalmenetluse seadustikust ning karistusseadustikust, lisaks on ka muid toetavaid õigusakte (näiteks narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ja ainerühmade nimekirjad ja muud sellised)“.

4. Kas kasutatavad õigusaktid toetavad piisavalt menetluse läbiviimist ja lõpptulemuse saavutamist või kuskil on puudused, mis ühel või teisel moel takistavad tööd?

„Menetluse läbiviimisel tuleb lähtuda kehtivatest õigusaktidest ning siiani on olemasolevad õigusaktid piisavalt toetanud menetluste läbiviimist. Hetkel puudusi välja tuua ei oska, sest ka seadusandlust muudetakse/täiendatakse kui selleks vajadust on, aga see on ajalises mõistes muidugi pikem protsess.“

5. Milliseid peamisi karistusi määrad seaduserikkujale?

**- Kas on mingeid alternatiive ka ette tulnud, mida väga tihti ei kasutata?
Põhjenda.**

„Mina kui kriminaalasjade uurija ei määra seaduserikkujatele karistusi, ainult kohus mõistab karistusi. Kui mina olen kohtueelse uurimise toimingud lõpetanud, siis saadan kriminaalasja toimiku prokuratuuri. Edasi läheb kriminaalasi kas liht- või üldmenetlusse, millele järgneb kohtuotsus. Narkokuritegude karistuste võimalikud määrad on välja toodud karistusseadustikus § 183 - § 190. Reaalselt isikule määratavat karistuse määra mõjutavad mitmed tegurid, näiteks kas tegemist on korduva teoga, kas isik on varem karistatud, kas isik tunnistab süüd ja saab oma teo raskusest aru ning muud sellised tegurid. Kõike neid tegureid võetakse karistuse määramisel arvesse. Võimalik on ka näiteks vangistuse asendamine

sõltuvusraviga, aga sõltuvusravi kohaldamiseks on vajalikud mitmed eeldused, seega seda praktikas hetkel veel väga tihti ei määrata. Julgen aga arvata, et tulevikus peab sõltuvusravi varianti järjest enam kasutama.“

6. Milliseid ennetustegevusi tehakse praegu seoses postipakkides narkootikumide massilise leviku tõkestamiseks?

„Peamiselt on rõhk teavitusel ja inimeste teadlikkuse tõstmisel. Viiakse läbi teavituskampaaniaid sotsiaalmeedia erinevates kanalites (näiteks see video <https://www.youtube.com/watch?v=0oWB4dUF8DM>). Lisaks kajastatakse meedias (nii televisioonis kui artiklites) pooleliolevaid või läbiviidud menetlusi. Kõik see on vajalik selleks, et inimesed teadvustaksid kuriteo raskust ja tagajärgi ning juba ennetavalt kontrolliksid enda tegevust kui posti teel midagi tellida soovivad.“

7. Eelneva küsimuse põhjal – kas need ennetustegevused on kuidagi mõjutanud olukorda paremuse poole. Põhjenda.

„Usun, et iga selline ennetuskampaania tõstab inimeste teadlikust ehk see on kindlasti muutus paremuse poole. Minul isiklikult pole veel selles valdkonnas nii pikka praktikat, et oskaksin enne-pärast olukorda hinnata.“

8. Milliste peamiste narkootiliste ainetega oled menetlusprotsessis kokku puutunud?

„Kui rääkida postipakkidest leitavatest narkootilistest ja psühhotroopsetest ainetest, siis levinumad ained on LSD kanep ja selle töötlemisproduktid (hašiš, marihuaana jne), MDMA (ecstasy tabletid) ning psühhotroopsete tablettide puhul on levinud toimeaineteks näiteks modafiniil ja diasepaam. Lisaks väljatoodud ainetele avastatakse postipakkidest pidevalt ka palju muid narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjades nimetatud aineid.“

9. Analüüsid avalikku infot, siis praegu üheks kasvavaks trendiks on uute psühhoaktiivsete ainete levik. Kui avastatakse selline aine, siis kuhu saadetakse see ekspertiisile ning kuu aega see võtab.

„Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ekspertiisi teostab Eesti Kohtuekspertiisi Instituut. Ekspertiisi kiirust mõjutavad mitmed asjaolud, näiteks ekspertiisiasutuse töömaht ja sellest tulenev järjekord. Uute ainete puhul ei pruugi aga ekspertiisiasutusel olemas olla narkootilise aine ekspertiisi tegemiseks vajalikke etalonaineid ja kui neid ei ole, siis vajalikud etalonained tellitakse muudest riikidest ning nende transport pikendab omakorda ekspertiisi vastuste saamise aega. Ühest ekspertiisi valmimise aega seega öelda ei saa, vastus võib tulla väga kiiresti, aga võib võtta ka kuid.“

10. Kas NPALS-s on olemas uute psühhoaktiivsete ainete info (nimetus, koostis, mõju), mida saab hästi kasutada menetlusprotsessis?

„NPALS-s ei ole ühegi aine kohta infot, sh ka uute psühhoaktiivsete ainete infot. Kui vaadata NPALS § 2 lg 1¹, kus on defineeritud mõiste uus psühhoaktiivne aine, siis on tegemist psühhoaktiivset toimet avaldava ainega, mis ei ole kantud NPALS § 3¹ lõike 1 alusel kehtestatud nimekirja või ei kuulu nimekirjas loetletud ainete rühma. Seega on „uus psühhoaktiivne aine“ aine see, mida ei ole ühtegi nimekirja veel kantud ja nende kohta puudub õigusaktides täpsem info. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad on leitavad narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse § 3¹ lõike 1 ja § 4 lõike 15 alusel kehtestatud ja sotsiaalministri 18.mai 2005 määrusega nr 73 vastu võetud „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemise ning sellealase arvestuse ja aruandluse tingimused ja kord ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad“ lisast number 1. Menetlustes kasutame viidatud nimekirja.“

11. On teada, et kuna uusi psühhoaktiivseid aineid tekib kogu aeg juurde ehk arendatakse aina uute koostisosadega aineid, siis andmeid nende kohta kogutakse, aga õigusliku poole pealt pole see info kinnitatud. Ehk kui avastatakse uus narkootiline aine, mida ei ole üldlevinud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjas, siis ei saa viia läbi menetlust isiku suhtes ja karistada teda, kuna puudub kuriteokosseis. Kas oled sellise olukorraga puutunud? Kirjelda.

„Küsimuse kirjelduses on õigesti öeldud, et kui uusi aineid ei ole nimekirjadesse (vt küsimuse nr 10 vastust) kantud, siis ei saa meie ka kuriteokosseisu puudumise tõttu menetlust läbi viia. Sellega asi piirdubki, sest kui ei ole kuriteo alust (ehk antud juhul keelatud narkootilist või psühhotroopset ainet) tuvastatud, siis ei jõua see ka uurija töölauale.“

12. Kas postipakist avastatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kogusest sõltub, kes sellega tegeleb? Kirjelda.

„Ainult kogusest see ei sõltu, vaid tegelikult tuleb vaadata ka asja üldisemalt (et aru saada, milline kvalifikatsioon teole omastada) ehk peab välja selgitama ka muud teoga seotud asjaolud (näiteks kas tegu on ühekordne või süstemaatiline, mis on eesmärk).

Narkokuritegude puhul on ainete kogusteks kas suur või väike kogus. Vastavalt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse § 3¹ lg 3

loetakse narkootilise aine suureks koguseks aine kogus, millest piisab joobe tekitamiseks kümnele inimesele. Iga aine puhul on eksperdid määranud keskmise kümnele inimesele joobe tekitamiseks piisava koguse, millest menetluste läbiviimisel lähtutakse. Suure koguse aine puhul on vastutus ette nähtud KarS § 184 alusel ning raskendavad asjaolud on kui tegu pandi toime korduvalt, grupi poolt või suure varalise kasu saamise eesmärgil. Väikese koguse aine puhul sõltub kas tegu on kvalifitseeritav KarS § 183 või NPALS § 15¹ järgi (viimasel juhul on tegemist väärteoga). Maksu- ja Tolliametis tegeleb kuritegude uurimisega uurimisosakonna narkotalitus ja väärtegude menetlemisega tegelevad tolliosakonna tolliinspektorid.“

13. Kas on viidud juhtumid edasi kohtuprotsessini? Milline olukord on selle teema (narkootilised ja psühhotroopsed ained postisaadetistes) kohtuprotsessis/kohtupraktikas?

„Kõik kuriteod, mis kohtueelse menetluse käigus ei lõpetata, jõuavad välja kohtuni. Kriminaalasju arutatakse riikliku süüdistuse alusel ning neid lahendatakse kas üldmenetluses või lihtmenetluses (narkokuritegude puhul on selleks enamjaolt kokkuleppemenetlus). Üldmenetluses võib kohtuotsus olla kas õigeks- või süüdimõistev, aga kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsus on alati süüdimõistev. Kuna postisaadetistest leitavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete maht on viimastel aastatel tunduvalt kasvanud, siis kohtupraktika alles kujuneb. Ajaga lähevad ka juhtumid keerulisemaks, mistõttu on ka edaspidi selles teemas pretsedente oodata. Sellise teema puhul ongi oluline uurijatel ja prokuröridel uute arengutega kaasas käia, et kohtus oleksid asjad vajalikud tasemel tõendatud. Selle teemaliste kohtulahenditega soovitan tutvuda Riigi Teatajas.“

14. Millised oleksid sinu ettepanekud, kuidas muuta Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna tööd efektiivsemaks antud teemal ning karistused oleksid mõjusamad, et seadust rikkuvad isikud enam ei läheks seda teed pidi edasi?

„Uurimisosakonnas tegutseme pidevalt selle nimel, et ka postisaadetistest leitud narkootiliste ainete menetlused oleksid kiiremad ja efektiivsemad. Menetluse kiirust mõjutavad ka teatud välised tegurid (ekspertiisiks vajalik aeg), kuid meie eesmärk on jätkuvalt kõigi rikkumistega ja nendega rikkumistega seotud inimestega esimesel võimalusel tegeleda. Kuritegude eest määratavaid karistusi kujundab ka edaspidi kohtupraktika, aga karistuse mõju inimestele ei ole ainult meie tööst sõltuv. Usun, et selles osas aitab kaasa pidev ennetustöö (mis jätkub ka kindlasti edaspidi), et inimeste teadlikkust sellel teemal tõsta.“

Lisa 6. Intervjuu Raul Koppelmaaga

1. Enda tutvustus. Kus ja kellena töotate?

„Raul Koppelmaa, Maksu-ja Tolliameti uurimisosakonna narkotalituse talitusejuhataja.“

2. Kuidas kommenteeriksite praegust olukorda, mis on seotud narkootiliste ja psühhotropsete ainetega postipakkides?

„2016. aastast on oluliselt kasvanud välisriikidest saadetud posti- ja kullersaadetiste arv, sisaldades nii narkootilisi kui psühhotropseid aineid (edaspidi ained) ning erinevaid ravimeid. Võrreldes varasemate aastatega on juhtumite arv kasvanud mitme saja juhtumi võrra. Peamiselt tellivad posti teel narkootikume inimesed vanuses 18 kuni 30 aastat, kellest arvestatav hulk ei ole väljaspool postisaadetisi narkootilisi aineid hankinud ning kellel puudub kontakt ainete otsehankimiseks. Märkimisväärne on isikute arv, kes tellivad narkootilisi aineid edasimüügi eesmärgil. Iga-aastaselt tuvastatakse ka mõned alaealised, kes käivad läbi postisaadetistega seotud menetlustest. Postinarko näol on tegemist uue ja kasvava narkokuriteoliigiga.“

3. Milliseid õigusakte kasutatakse kõige rohkem läbiviidavates menetlusprotsessides?

„Kriminaalmenetluse menetlemisel lähtume peamiselt „Karistusseadustikust“, „Kriminaalmenetluse seadustikust“ ja „Narkootiliste ja psühhotropsete ainetega ning nende lähteainete seadusest“, samuti EL narkoalaldkonna direktiividest.“

4. Kas kasutatavad õigusaktid toetavad piisavalt menetluse läbiviimist ja lõpptulemuse saavutamist või kuskil on puudused, mis ühel või teisel moel takistavad tööd?

„MTA uurimisosakonnal on kõik kriminaalmenetluse seadustikus loetletud õigused olemas, mis tähendab, et isikute tuvastamiseks ja lisatõendite kogumiseks saame kasutada ka erinevaid jälitustoiminguid ning rahvusvahelist koostööd teiste õiguskaitseorganitega. MTA uurimisosakond on postipakkides avastatud narkootikumide juhtumite kaudu jõudnud paljude narkootikumide tellijateni, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistvad kohtuotsused. Oluline on, et seadusandlused oleksid kaasajastatud, siis on ka kriminaalmenetlused efektiivsemad.“

5. Milliseid peamisi karistusi määratakse seaduserikkujale?

- **Kas rolli mängib kurjategija vanus, mitmendat korda rikutakse seadust, muud?**

- **Kas on tulnud ette ka mingid alternatiivid, mida väga tihti ei kasutata? Põhjendage.**

„Karistusseadustiku 12. peatüki I jaos käsitletakse rahvatervisevastaseid süütegusid, kuhu alla liigituvad ka narkootikumidega seotud süüteod. Karistused algavad rahatrahvist ja võivad lõppeda kuue- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistusega. KarS-s § 57 on loetletud karistust kergendavad asjaolud – süü ülestunnistamisele ilmumine, kahju hüvitamine jne. 19.03.2019 vastu võetud muudatustega KarS-s ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega (KrMs 202) on võimalik KarS 12. peatüki I jaos sätestatud kuriteo toimepanemises kahtlustatavat või süüdistatavat isikut sõltuvushäire ravimise või selle häire kontrolli all hoidmisega mõjutada edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest. Prokuratuur võib kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul taotleda, et kohus lõpetaks kriminaalmenetluse isiku ravile suunamisel. Arvan, et see oleks üheks võimaluseks, mis aitaks piirata narkomaania levikut.“

- 6. Milliseid ennetustegevusi tehakse praegu seoses postipakkides narkootikumide massilise leviku tõkestamiseks? Millised neist olid efektiivsed ja millised ei mõjutanud üldse olukorda?**

„Oluline rõhk on inimeste teadlikkuse tõstmisel läbi meediavahenduse või vastavate kampaaniate. MTA osaleb erinevate valdkondade tööriühmades, teeb koostööd nii riigi- kui erasektori asutustega, näiteks kullerettevõtted, PPA, Ravimiamet jne.“

- 7. Tegelikkus näitab, et narko kuritegevusi pannakse toime kõige rohkem ehk ennetustegevused ja karistused ei ole piisavalt mõjusad. Mis uued või lisa mõjutusfaktorid võiksid olla?**

„Ligi 20% vanglas kinnipeetavatest moodustavad narkokuriteo toime pannud isikud, mis näitab selgesti, et tänane karistuspoliitika ei toimi. Mina arvan, et kuritegelikule teele sattumist on võimalik vältida, kui juba varases eas eksinud noorukeid mõjutusvahenditega „õigele teele“ suunata.“

- 8. Kuidas Teieni jõuab info sellest, et teatud isik tellis keelatuid narkootilisi aineid interneti kaudu ja on oodata nende tulekut postile või siis ta juba saab need kätte postil? Kas tulevad mingisugused vihjed? Kas tehakse minisugune eeluurimine, profileerimine või teatud isiku puhul ka jälitustegevus, mida võiks ka viia alla ennetustegevuse alla?**

„Teavet kogutakse läbi erinevate menetlustoimingute, kuid aeg-ajalt laekuvad ka vihjed. Läbi riskianalüüsi tuvastatakse võimalikke kahtlusaluseid, kes on seotud narkootiliste ainete tellimisega läbi posti.“

- 9. Millised on peamised narkootilised ja psühhotroopsed ained, mida tellitakse internetist? Kas praegu on käibes rohkem tavalisi narkootilisi aineid või aina rohkem tulevad asemele uued psühhoaktiivsed ained?**

„Internetist tellitud narkootilised ained on üldjuhul amfetamiin/metamfetamiin, MDMA (ecstasy), marihuaana, LSD (hallutsinogeensed ained), kuid on ka arvestatav hulk kokaiini ja narkootilisi ning psühhotroopseid aineid sisaldavaid ravimeid. Keskmiselt avastatakse aasta jooksul 5-10 uut psühhoaktiivset ainet.“

- 10. Analüüsides avalikku infot, siis praegu üheks kasvavaks trendiks on uute psühhoaktiivsete ainete levik. Kui avastatakse selline aine, siis kuhu saadetakse see ekspertiisile ning kaua aega see võtab.**

„Eelmises vastuses märkisin, et MTA avastab keskmiselt 5-10 uut psühhoaktiivset ainet aastas, mis koheselt peale avastamist saadetakse Eesti Kohtuekspertiisi Instituuti (EKEI) ekspertiisi aine tuvastamiseks. EKEI ekspertiiside teostamised võivad kesta mõnikord mitmeid kuid, see sõltub paljudest asjaoludest – palju ekspertiiside määramisi, etalonainete puudumine jne.“

- 11. Kas ekspertiisiasutus teeb ka mingit aruandlust koondtulemustega, millises protsentuaalses koguses erinevaid aineid esineb ühes psühhoaktiivses aines? Kui laialdane pilt on uute psühhoaktiivsete ainete kohta ehk palju on sellest teadmist ja infot Eesti raames?**

„Igakuiselt edastab EKEI MTA-le ekspertiisi üldandmed: aine nimetus (esinemisvorm), kogus, puhta aine kogus. Juhul, kui on vaja tuvastada uue psühhoaktiivse aine suur kogus, siis määratakse eraldi arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiis.“

- 12. Kas tolli töö postipakke kontrollides on praegu tõhus või vajab muudatusi? Kas nende kasutatavad vahendid soodustavat rohkemate postipakkide avastamist, kus on narkootilised ained?**

„Postiga töötavad tolliametnikud teevad pidevalt riskianalüüsi, samuti on maksu- ja tolliametis narkoainete tuvastamiseks kasutuses narkokoerad ning muud tehnilised vahendid (nt läbivalgustusseadmed). Suurema inimressursi juures oleksid kontrollid kindlasti tõhusamad.“

- 13. Kas NPALS-s on olemas uute psühhoaktiivsete ainete info (nimetus, koostis, mõju), mida saab hästi kasutada menetlusprotsessis?**

„NPALS § 2 lg 1¹ on ära toodud uue psühhoaktiivse aine mõiste – psühhoaktiivset toimet avaldav aine, mis ei ole kantud käesoleva seaduse § 3¹ lõike 1 alusel kehtestatud nimekirja või ei kuulu nimekirjas loetletud ainete rühma. NPALS-st tulenevalt kantakse uued psühhoaktiivsed ained nimekirjadesse või ainerühmadesse sotsiaalministri määruse nr 73 „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemise ning sellealase arvestuse ja aruandluse tingimused ja kord ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad“ alusel.“

14. On teada, et kuna uusi psühhoaktiivseid aineid tekib kogu aeg juurde ehk arendatakse aina uute koostisosadega aineid, siis andmeid nende kohta kogutakse, aga õigusliku poole pealt pole see info kinnitatud. Ehk kui avastatakse uus narkootiline aine, mida ei ole üldlevinud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjas, siis ei saa viia läbi menetlust isiku suhtes ja karistada teda, kuna puudub süüteoline koosseis. Kas selliseid olukordi esineb palju? Kuivõrd toetav on üldse, antud teema puhul, õigusloome menetlusprotsessides väär- ja kuritegudes?

„Kuna uued psühhoaktiivsed ained lisatakse nimekirjadesse alles peale avastamist/tuvastamist, siis sellest tulenevalt süüteo menetlust läbi ei viida kuriteokoosseisu puudumise tõttu.“

15. Milline on praegu kohtupraktika seoses posti teel saadetavate narkootikumidega? Positiivsed/negatiivsed kogemused, olukord tänaseks päevaks?

„Postiga narkootikumide tellimine on karistusseadustiku alusel karistatav. Kui tellitud narkootikumide kogus on vähemalt 10-le inimesele narkojoobe tekitamiseks piisav, siis alustatakse kriminaalmenetlus karistusseadustiku § 184 alusel, mis on esimese astme kuritegu. Kui postiga tellib narkootikume üks inimene, siis on maksimaalseks võimalikuks karistuseks 10 aastat vabadusekaotust. Kui tellitakse aga grupi poolt või korduvalt, siis on võimalik maksimaalne karistus 15 aastat vabadusekaotust. Karistuste osas on kohtupraktika seinast sein - kes saab tingimisi karistuse, kes aga reaalse vangistuse. Karistus on üks mõjutusvahenditest, läbi mille antakse ühiskonnale mõista, et narkokuriteod on rangelt keelatud. Kohtupraktikaga on võimalik tutvuda Riigi Teatajas.“

16. Kui tegeleda narkootikumidega seotud juhtumite uurimisega ja ennetamisega sama teed pidi nagu praegugi, kuhu see trend võib kokkuvõttes jõuda?

„Peamine eesmärk on ühiskonna teadlikkuse tõstmine, et narkootilised ja psühhotroopsed ained on tervisele väga ohtlikud, mille tarvitamise tagajärjel võib saabuda surm. Lisaks ennetamisele püütakse läbi efektiivsete menetluste piirata ka narkokuritegevuse kasvu.“

17. Millised oleksid ettepanekud, kuidas muuta Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna tööd efektiivsemaks antud teemal ning karistused oleksid mõjusamad, et seadust rikkuvad isikud enam ei läheks seda teed pidi edasi?

„Igapäevaselt teevad MTA ametnikud riskianalüüse ja luuakse erinevaid riskiprofiile. Tõhusamate riskiprofiilide loomiseks on vaja massandmeid, mida kahjuks kõik posti- ja kullerteenused ei võimalda. Soetatakse kaasaegseid tehnilisi vahendeid igasse piiripunkti ning jooksvalt toimuvad koolitused ametnike pädevuse tõstmiseks. Inimressursi puudus esineb nii uurimisosakonnas kui tolliosakonnas. Kuna kehtiv karistuspoliitika ei ole oodatud tulemusi andnud, siis üheks alternatiiviks olekski erinevate mõjutusvahendite rakendamine.“

8. Kas selline ennetustegevuse stiil on praegu olnud efektiivne? Kas tuleks midagi muuta, lisada midagi uut või töötada välja uusi kontseptsioone?

„Eks ta mingil määral ikka on. Kuna meile edastatud manifestis ei ole lühikesed ning vaadata tuleb palju, siis on olukordi, kus võib jääda midagi kahe silma vahele. Kui, aga laekub nn selektiivsusteavitus on ka lihtsam antud saadetisi kontrolli võtta.“

Lisa 7. Intervjuude vastuste kategooriatesse jagamine

Kategooria	Koodid
Kategooria 1 Levinumad ja enim tellitavad narkootikumid ja nende lähteained	Reet Rossman Kood 1 nädalas 6-12 pakki Kood 2 MDMA Kood 3 erinevad pulbrid Kood 4 Holland, Saksamaa Kood 5 marihuaanat 3-4 kg Kood 6 mõnest grammist poole kiloni Kood 7 pakendus Raina Sesmin Kood 8 kanep Kood 9 Euroopa kaubavedu MTA vanemuurija Kood 10 alammäära läheduses MTA uurija Kood 11 töötlemisproduktid Kood 12 diasepaam Raul Koppelmaa Kood 13 amfetamiin Kood 14 ravimid Kood 15 5-10 uut psühhoaktiivset ainet
Kategooria 2 Tänapäeva olukord Eestis seoses posti teel tellitavate narkootikumidega	Reet Rossman Kood 1 I kvartal Kood 2 tellimine vähenenud Kood 3 anonüümsus Raina Sesmin Kood 4 mure seos alaealiste suureneva arvuga Kood 5 tõusvas joones Kood 6 kullerites rahulikum Kood 7 alaealised ja noored Katrin Polli Kood 8 posti teel

	<p>Kood 9 mugavam</p> <p>Kood 10 mitte vahele jääda</p> <p>MTA vanemuurija</p> <p>Kood 11 vanuses 18-30</p> <p>Kood 12 742 saadetist</p> <p>Kood 13 tume veeb</p> <p>MTA uurija</p> <p>Kood 14 maht kasvab</p> <p>Kood 15 juhtumid lähevad keerulisemaks</p> <p>Kood 16 pretsedendid</p> <p>Raul Koppelmaa</p> <p>Kood 17 ravimid</p> <p>Kood 18 mitme saja juhtumi võrra</p> <p>Kood 19 märkimisväärne isikute arv</p> <p>Kood 20 väljaspool postisaadetisi</p> <p>Kood 21 edasimüügi eesmärgil</p> <p>Kood 22 uus narkokuriteoliik</p> <p>Kood 23 narkootikumide tellijad</p> <p>Kood 24 kohtuotsused</p> <p>Kood 25 vanglas kinnipeetavad</p> <p>Kood 26 karistuspoliitika</p>
<p>Kategooria 3</p> <p>Kasutatavad õigusaktid ning määratavad karistused</p>	<p>Katrin Polli</p> <p>Kood 1 arest</p> <p>Kood 2 TS</p> <p>Kood 3 VTMS</p> <p>MTA vanemuurija</p> <p>Kood 4 KarS § 184</p> <p>MTA uurija</p> <p>Kood 5 toetavad õigusaktid</p> <p>Kood 6 kehtivad</p> <p>Kood 7 menetluse läbiviimine</p> <p>Kood 8 kohtueelne uurimine</p> <p>Kood 9 karistuse määramine</p> <p>Kood 10 asendamine</p> <p>Kood 11 sõltuvusravi</p>

	<p>Kood 12 suur või väike kogus</p> <p>Kood 13 rakendatavad asjaolud</p> <p>Kood 14 korduvalt</p> <p>Kood 15 väärtegu</p> <p>Kood 16 kuritegu</p> <p>Raul Koppelmaa</p> <p>Kood 17 KrMs</p> <p>Kood 18 direktiivid</p> <p>Kood 19 õigused olemas</p> <p>Kood 20 vangistus</p> <p>Kood 21 NPALS</p> <p>Kood 22 sotsiaalministri määrus</p> <p>Kood 23 narkojoove</p> <p>Kood 24 kohtupraktika</p> <p>Kood 25 tingimisi karistus</p>
<p>Kategooria 4</p> <p>Rakendatavad</p> <p>ennetustegevused</p>	<p>Reet Rossman</p> <p>Kood 1 vahendid</p> <p>Kood 2 50% efektiivsed</p> <p>Kood 3 koerad</p> <p>Kood 4 meedia kanalid</p> <p>Raina Sesmin</p> <p>Kood 5 riskianalüüs</p> <p>Kood 6 manifest</p> <p>Kood 7 selekteerimine</p> <p>Kood 8 kullerfirmad</p> <p>Katrin Polli</p> <p>Kood 9 tagajärjed</p> <p>Kood 10 rahaline karistus</p> <p>Kood 11 avalik teenistus</p> <p>Kood 12 telesaade „Krimi“</p> <p>Kood 13 parem arusaam</p> <p>MTA uurija</p> <p>Kood 14 rõhk teavitusel</p> <p>Kood 15 sotsiaalmeedia</p> <p>Kood 16 menetlused</p>

	<p>Kood 17 kuritegu</p> <p>Raul Koppelmaa</p> <p>Kood 18 kampaaniad</p> <p>Kood 19 töörühmad</p> <p>Kood 20 koostöö</p> <p>Kood 21 karistus</p> <p>Kood 22 rangelt keelatud</p>
<p>Kategooria 5</p> <p>Tolli töö avastatud posti ja kullersaadetistega</p>	<p>Reet Rossman</p> <p>Kood 1 riikide järgi</p> <p>Kood 2 esmane vaatlus</p> <p>Kood 3 narkotestid</p> <p>Kood 4 vormistamine</p> <p>Kood 5 üleandmis-vastuvõtmine akt</p> <p>Kood 6 uurijad</p> <p>Raina Sesmin</p> <p>Kood 7 manifest</p> <p>Kood 8 kolmandatest riikidest</p> <p>Kood 9 sisetunne</p> <p>Kood 10 kahtlused</p> <p>Kood 11 läbivaatus</p> <p>Kood 12 haldusmenetlus</p> <p>Kood 13 vastus</p> <p>Kood 14 akt</p> <p>Kood 15 kullerfirma</p> <p>MTA vanemuuriija</p> <p>Kood 16 sihtriigid</p> <p>Kood 17 tihedam kontroll</p> <p>Kood 18 narkokahtlusega aine</p> <p>Kood 19 ekspertiisi tulemus</p> <p>Raul Koppelmaa</p> <p>Kood 20 tehnilised vahendid</p> <p>Kood 21 tolliametnikud</p> <p>Kood 22 inimressurss</p> <p>Kood 23 tõhusamad kontrollid</p>
<p>Kategooria 6</p> <p>Teabe kogumine</p>	<p>Reet Rossman</p> <p>Kood 1 vihje</p>

<p>(informatsioon kõikidest infoallikatest)</p>	<p>Kood 2 jälgimisele Kood 3 pakinumber Raina Sesmin Kood 4 varasematel aastatel Kood 5 kaubasaaja nimi MTA vanemuurija Kood 6 postitöötajad Kood 7 koostöö MTA uurija Kood 8 muud teoga seotud asjaolud Kood 9 süstemaatiline Kood 10 eesmärk Raul Koppelmaa Kood 11 menetlustoimingud Kood 12 riskianalüüs</p>
<p>Kategooria 7 Ekspertiisiasutuse töö kui üks ennetustegevuse protsessist</p>	<p>MTA uurija Kood 1 EKEI Kood 2 etalonained Kood 3 ekspertiisi vastus Raul Koppelmaa Kood 4 5-10 uut psühhoaktiivset ainet Kood 5 tuvastamine Kood 6 asjaolud Kood 7 määramine Kood 8 puhta aine kogus Kood 9 arstliku kohtutoksikoloogia ekspertiis</p>
<p>Kategooria 8 Puudused ennetustegevustes</p>	<p>Reet Rossman Kood 1 aparaat Raina Sesmin Kood 2 pikad manifestid Kood 3 sellektiivsusteavitus Katrin Polli Kood 4 noorte osas Kood 5 koolide külastamine Kood 6 elulised näited</p>

	Kood 7 infovoldikud
	Kood 8 Instagram
	Kood 9 ennetustegevus
	Kood 10 kõnekaart
	Kood 11 isikut tõendav dokument
	Kood 12 arendada
	Kood 13 kuritegelik maailm
	MTA uurija
	Kood 14 sõltuvusravi variant
	Kood 15 kuriteokoosseis
	Kood 16 uurija töölauale
	Kood 17 kiiremad ja efektiivsemad menetlused
	Kood 18 välised tegurid
	Kood 19 rikkumised
	Kood 20 mõju inimestele
	Raul Koppelmaa
	Kood 21 kaasajastatud
	Kood 22 kahtlustatav
	Kood 23 prokuratuur
	Kood 24 mõjutusvahendid
	Kood 25 ohtlikud tervisele
	Kood 26 narkokuritegevuse kasvu piiramine
	Kood 27 karistuspoliitika
	Kood 28 alternatiiv
	Kood 29 ametnike koolitused
	Kood 30 massandmed
	Kood 31 piiripunkt